

5.

GLINSKI KOMUNISTI 1935. – 1941./1942.

Drago Roksandić

UDK: 329.15-051(497.5 Glina)“1935/42“

Kategorizacija: Izvorni znanstveni rad

Sažetak ► Među Glinjanima, u gradu i po selima, uvijek je nakon 1919. bilo pojedinaca, pa i manjih skupina ljudi koji su se opredjeljivali i djelovali komunistički. Akcijski, postajali su prepoznatljiviji nakon 1931., a organizacijski takvima ne postaju – s napomenom, u ilegalnim uvjetima – prije 1935. Međutim, na valu prepletenih lokalnih, nacionalnih, državnih i svjetskih kriza i konflikata, obrtničko-trgovačka Glina – sama jedva na početku industrijalizacije svoje ekonomike – i agrarno prenaseljeni kotar u kroničnoj krizi seoskoga gospodarstva – politički su sve uzavreli i polarizirani, uglavnom u uzlaznoj putanji sve do travnja 1941. U Jugoslaviji, u komunističkom slučaju, narodnofrontovska orijentacija VII. kongresa Komunističke internacionale (1935.), koliko god bila nedosljedna, pa i proturječna u svojem staljiniziranome sovjetocentrizmu (njemačko-sovjetski pakt 1939.!), s mnogobrojnim velikim promjenama u poimanjima komunističke „strategije i taktike“, omogućila je dubinske promjene u biću Komunističke partije Jugoslavije. Od 1937. do 1941. utjelovljavao ih je njezin novi čelni čovjek, hrvatski komunist Josip Broz (već tada sve češće „Tito“). Ubrzano umnožavanje broja članova Komunističke partije Jugoslavije ljudima koji nisu imali iskustva s „purgatorijem“ vremena duboke ilegalnosti, otvaranje prema širem sociopolitičkom spektru i istovremeni otpor partijskom „priprepaštvu“ spram oporbenih stranaka, traganje za legalnim oblicima djelovanja, ali i dubinsko revolucioniranje „masa“ – sve su to teme koje se ni u suvremenoj historiografiji ne prestaje istraživati na sve složenije, ali i polemičnije načine. Međutim, malobrojna su lokalna, mikrohistorijski orijentirana istraživanja, što je to konkretnohistorijski značilo u krajevima poput glinskog. Ljeti 1940. Kotarski komitet Komunističke partije Hr-

vatske Glina imao je ćelijski organiziranih 88 članova, a u travnju 1941. 266 članova u 30 ćelija. Najmanje ih je četvrtina ubijena od travnja do konca srpnja, odnosno do početka kolovoza 1941., nešto ih se ratom pasiviziralo, nekolicina ih je otišla u Srbiju, pridruživši se tamošnjim partizanima, a nekolicina ih je postala ustašama. U lipnju 1942. u kotaru Glina bio je 101 član Komunističke partije Hrvatske, s napomenom da je među njima bilo dosta onih koji u travnju 1941. nisu bili komunisti. Što se sve događalo u biću glinskih komunista od 1939. do 1942., kada je – pored ostalog – stvorena VII. banijska udarna divizija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, pitanje je na koje se ne može odgovoriti dok se istraživački ne krene od ljudi, pojedinačno, njihovim imenom i prezimenom.

Summary ► **The Glina Communists 1935 – 1941/1942.** After 1919, there were always individuals or smaller groups in Glina who sympathised with or were themselves active as communists, both in the town and the surrounding country. Some activity can be discerned from 1931 on, but an organised presence dates from no earlier than 1935. Both the largely trade- and craft-based town of Glina, which was barely at the starting-gate of economic industrialisation, and the predominantly agrarian district, which was suffering a chronic crisis of the rural economy, nonetheless, found themselves increasingly subject to political ferment and polarisation, on a wave of interwoven local, national, governmental, and global crisis and conflict. However inconsistent and contradictory its Stalinist sovieto-centrism, with its changeable understanding of Communist “strategy and tactics”, the VIIth Congress of the Communist International (1935) and its Popular Front orientation helped bring about profound changes in the nature of the Communist Party of Yugoslavia, definitively incarnated after 1937 in its leader, the Croat communist Josip Broz (already then commonly known as Tito). “Bolshevisation

of the Party”, the accelerated extension of Communist Party of Yugoslavia membership to people with no experience of the “purgatory” of deep illegality, the subsequent opening up of the party to a broader political spectrum, the simultaneous resistance to party “subordination” (*prirepaštvo*) to opposition parties, the search for legal forms of activity, and the profound revolutionisation of the “masses”, etc, have never ceased to be the subjects of increasingly complex but also increasingly contradictory research. There have, however, been only a few local, micro-historical studies with a focus on historical anthropology into what this meant for regions like Glina. During the summer of 1940, the Glina District Committee of the Communist Party of Croatia had

<https://doi.org/10.17234/9789533792972.12>

Pripremajući ovaj zbornički prilog, pronašao sam u osobnoj ostavštini svojega pokojnog oca Đure Rokсандića opsežan rad Dragana Mitića „Razvitak i djelovanje Komunističke partije na području bivšeg kotara Gline do ustanka 1941. godine“. Bio je pripremljen u Muzeju Sisak kao jedan od referata za znanstveni skup *Sisak i Banija 1941. U povodu 30-godišnjice ustanka*, koji je održan u Sisku od 17. do 19. lipnja 1971.¹ Budući da mi je bilo vrlo dobro poznato izdanje koje sadržava članke, „referate“ i „sjećanja“, nastale na tom skupu ili povodom njega – *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941. Zbornik* (ur. Katarina Babić, Bartol Biličić, Zlatko Čepo i Jozo Kovačević), Muzej Sisak, Sisak 1974. – iznenadio sam se shvativši da ovoga Mitićeva rada nema objavljenog u *Zborniku*.² Iznenadjenje je bilo tim veće što sam u radu pronašao poimenični popis glinskih 266 članova Komunističke partije Hrvatske/Jugoslavije, organiziranih u 30 ćelija, u travnju 1941. Prema *Pregledu istorije Saveza komunista Jugoslavije* (1963.), „(b)roj članova KPJ do aprila 1941. porastao je na oko 8.000“.³ Mnogo je veći bio porast broja mladih komunista: „Od 17.800 septembra 1940. broj članova SKOJ-a je do kraja te godine porastao na oko 30.000.“⁴ Povijest *Saveza komunista Jugoslavije* (1985.) suzdržanija je spram izjašnjavanja o broju članova, ali je jasna u ocjenama o stalnom jačanju utjecaja Partije u zemlji.⁵ Imajući, k tome, na umu da je u glinskom slučaju riječ o premoćno seoskom, odnosno poljoprivrednom području, ovaliki broj članova i ćelija već je sâm po sebi jedan od rjeđih, iznimnih slučajeva „agrarnog komunizma“, pa i razlog da se s njima u vezi

88 members, organised in cells, while there were 266 members in 30 cells in April 1941. No fewer than one quarter of them were killed between April and late July/early August 1941, while others went quiet, some left for Serbia to join the partisans there, and a few joined the Ustasha. In June 1942, there were 101 Communist Party of Croatia members in the Glina District, though this number included a fair number who had not been Communists in April 1941.

Ključne riječi ► Glina, kotar Glina, komunisti, ustanak, 1935. – 1941./1942.

Key words ► Glina, County Glina, Communists, uprising, 1935 – 1941/1942

posebno raspravlja.⁶ Tim je intrigantnije zašto je Mitić, koji je 1971. bio zamjenik javnog tužioca SR Hrvatske, odustao od objavljivanja svojeg rada u izdanju prepunu priloga njegovih ratnih drugova, starijih i mlađih od njega.⁷

Ovaj popis omogućuje kritičko propitivanje komunističke, odnosno ljevičarske tradicije glinskog kraja između dvaju svjetskih ratova.⁸ O njoj se inače dosta pisalo u prevladavajućim publicističkim i historiografskim manirama u Hrvatskoj i Jugoslaviji do 1989., redovito u prepoznatljivim promjenjivim političkim kontekstima, što je danas, s jedne strane, prednost, a s druge nedostatak, pa i prepreka kada treba riješiti bilo koje konkretnohistorijsko pitanje, osobito individualne naravi.⁹

Izvorna je autorova namjera bila napraviti što sadržajniju skicu za prozopografsku studiju, dakle za kolektivnu biografiju svih 266 glinskih komunista u travnju 1941. Iako ih ima odlično dokumentiranih, velika je većina „zasjenjena“ u literaturi, ponekad i zbog toga što nisu rijetki slučajevi osoba s istim imenom i prezime-nom u istoj ćeliji, odnosno u istoj partizanskoj jedinici, a koje su izgubile život pa su danas toliko anonimizirane da se njihove tragove mora arhivistički istraživati. Životne putanje velikog dijela poduzetnijih, napose mobilnijih glinskih komunista, nikada neće biti jednostavno slijediti jer su češće mijenjali mjesto boravka i poslove kojima su se bavili, a da ne govorimo o sindikalnom i političkom djelovanju u ilegalnim uvjetima, odnosno političkom i vojnom u ratnim uvjetima. Kada je riječ o ratnom razdoblju, ništa manji problem nije bio taj da se

izdanja koja su bila posvećena Narodnooslobodilačkoj vojsci, odnosno pojedinačnim partizanskim jedinicama – posebno kada je autorima bilo stalo utvrditi datum ulaska neke osobe u Narodnooslobodilačku vojsku, obično prema dokumentaciji Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR) – rijetko kvalificiranije bave organizacijama i organima Narodnooslobodilačke fronte (NOF). Time se iskusni „politički radnici“ iz 1941. u jedinicama javljaju tek kao borački novaci 1942. ili 1943. Nikada se nije prestalo stidljivo i suzdržano govoriti o izdajnicima, denuncijantima i dezerterima među komunistima 1941./1942. Ozbiljniji su problem bile svjesno podržavane „bijele mrlje“ u vezi s osobama koje su nakon 1945. bile dovoljno utjecajne da sprečavaju objavljivanje detalja iz svoje predratne i ratne prošlosti koji bi ih na bilo koji način statusno ili karijerno dovodili u pitanje itd. Drugim riječima, nakon nekoliko godina istraživanja raspoloživih izvora različite naravi, skupljena je dokumentacija monografskog opsega, ali ne i monografske kvalitete.¹⁰ Stoga će ovom prilikom u ovom prilogu, imajući prije svega na umu temeljnu problematiku ovog zbornika, u fokusu biti kritičko „dekodiranje“ popisa Dragana Mitića iz 1971. prema sljedećim matricama, kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom smislu. Na prvi pogled, stanje je dvostruko šokantno. Prvo, ljeti 1940., Kotarski komitet Komunističke partije Hrvatske Glina imao je ćelijski organiziranih 88 članova, a u travnju 1941. 266 članova u 30 ćelija. Najmanje ih je četvrtina ubijena od travnja do konca srpnja, odnosno do početka kolovoza 1941., nešto ih se ratom pasiviziralo, nekolicina ih je otišla u Srbiju, pridruživši se tamošnjim partizanima, a nekolicina ih je postala ustašama. U lipnju 1942. u kotaru Glina bio je 101 član Komunističke partije Hrvatske, s napomenom da je među njima bilo dosta onih koji u travnju 1941. nisu bili komunisti.¹¹ Što se sve događalo u biću glinskih komunista od 1939. do 1942., kada je – pored ostalog – stvorena VII. banijska udarna divizija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, dakle jedna od prvih deset u jugoslavenskim razmjerima, pitanje je na koje se ne može odgovoriti dok se istraživački ne krene od ljudi, pojedinačno, njihovim imenom i prezimenom.

Razumijevanje konkretnog historijskog konteksta ovako postavljenog problema iziskuje vremenski pomak unatrag. Većina kroničara glinske komunističke baštine između dvaju svjetskih ratova – inače, treba to naglasiti, marginalne u glinskom političkom krajoliku sve do 1935./1936. – suglasna je da je za njezino razumijevanje

ključna razdjelnica 1931.¹² Difuzne ilegalne komunističke orijentacije, inicijative i akcije pojedinaca te manje ili više povezanih skupina kristaliziraju se do 1934., kada se u Glini stvara prva komunistička ćelija, koju vode proletarizirani obrtnik, obučar Luka Duran, Glinjanin, zatim poslovođa postolarske radionice u Domu za preodgoj maloljetnika Marko Horvat, koji je došao u Glinu 1928., te učitelj u istom Domu Veljko Drakulić, koji je došao u Glinu 1931.¹³

U isto vrijeme vratio se iz Urugvaja kao formirani komunist Joso Marjanović, seljak-radnik iz Velike Soline, koji je vlastitim organizacijskim umijećem, inicijalno bez formalnoga partijskog „povezivanja“, umrežio skupinu seljaka hrvatske narodnosti, dijelom s radničkim iskustvom, iz sela banijskog Pokuplja. Iste se godine iz Sjedinjenih Američkih Država vratio u svoje selo Balinac Đuro Opačić, također kao formirani komunist, koji je u suradnji s glinskim komunistima srpske narodnosti u široj glinskoj okolini također inicirao različite djelatnosti, od agitacijskih nadalje itd. Adam Korak iz Jošavice vratio se u svoje selo sa 17 godina partijskog staža u SAD-u, odlučan nastaviti djelovati kao komunist itd. Naime, svjetska ekonomska kriza posvuda je prouzročila silnu nezaposlenost, ali – što je bilo još gore za seljake-radnike, općenito proletarizirane slojeve – protekcionistički im je zatvorila tržišta rada i prisilila obično na povratak u njihove obiteljske zajednice ako se nisu opredijelili za ustaštvo, VMRO itd. Mnogo su brojniji bili takvi seljaci-radnici koji su 1920-ih odlazili raditi u razne zemlje Europe i obje Amerike te se vraćali 1930-ih kao ljevičari u najširem značenju tog pojma. Budući da su u prethodnom razdoblju napuštali svoje zavičaje, pretežno s namjerom da se u njih više ne vraćaju, sve brojniji bivali su oni koji su se politički ili na neki drugi način radikalizirali.¹⁴

Mentalno, oni su oživljavali tradiciju koja je u mnoštvu individualiziranih inačica stvorena prije i poslije završetka Prvoga svjetskog rata. U glinskom je kraju, kao i u većini drugih hrvatskih krajeva, bilo među povratnicima iz Rusije nakon 1917., točnije, 1919. pojedinaca s boljševičkim, odnosno komunističkim afinitetima, koji su osobno ostali revolucionarno opredijeljeni i nakon povratka svojim kućama, ali nisu mogli ili htjeli partijski se „povezivati“. Ranko Mitić, sekretar Kotarskog komiteta Komunističke partije Hrvatske Glina, bilježi u svojim sjećanjima slučaj seljaka Petra Vidnića iz Novog Sela Glinskog, koji se nije ustezao javno reći na nekom skupu kod Steve Gajića, glinskog čelnika Samostalne demo-

Sl. 1. Ilegalci i prijatelji: Ranko Mitić (Gornje Selište) (lijevo) i Mile Ivatović (Roviška) (desno) (Poklon Mire Mitić-Sužnjević)

kratske stranke, vjerojatno 1937./1938.: „Nisam ja za ovakovu politiku već za Lenjinovu – ja sam se za to konačno i borio u Oktobarskoj socijalističkoj revoluciji.“¹⁵ Kada je u njegovu selu stvorena partijska ćelija, prihvatilo je dužnost njezina sekretara.¹⁶

Međutim, slom međusobno sukobljenih njemačke socijaldemokratske i komunističke ljevice u srazu s nacionalsocijalističkom desnicom, neuspjeh kratkotrajne Vlade Narodnog fronta u Francuskoj i nadasve građanski rat u Španjolskoj – u sjeni niza agresivnih pothvata fašističke Italije i nacističke Njemačke – posvuda u Europi izazvali su kapilarnu politizaciju masa, ali i prouzročili brojne društveno-političke polarizacije u svakoj zemlji („vrijeme netrpeljivih“ /A. Mitrović/, „doba ekstrema“ /E. Hobsbawm/).¹⁷

U Kraljevini Jugoslaviji već nakon ubojstva kralja Aleksandra I. 1934. ništa više nije moglo biti isto, a potpuno je neizvjesno bilo što bi se sve moglo promijeniti.¹⁸ Kviziparlamentarizam u uvjetima dikature bio je posvuda delegitimiran, skupštinski izbori 1935. i 1938. pokazali su u obama slučajevima da se čak ni u takvim uvjetima ne može osigurati izborni legitimitet vlasti, ali i da je moć regentskog Dvora sve više reducirana, međunarodno dezorijentirana i *de facto* sve ovisnija o manje ili više koordiniranim kapricima fašističke Italije i nacističke Njemačke. Sporazum Cvetković–Maček, koliko god postignut prekasno, uoči samog početka Drugoga svjetskog rata, bio je previše nedorečen, poticao je proturječne aspiracije s različitim nacionalnim atribucijama i, definitivno, nije stvorio toliko priželjkivani potencijal za međunarodnu neutralizaciju Kraljevine Jugoslavije.¹⁹ Kritične mase onih koji u bliskoj budućno-

Sl. 2. „Čemu nas uči Španija“, *Proleter*, god. VII, broj. 8, novembar 1936. (naslovnica)

sti nisu vidjeli nikakvu Jugoslaviju ili onih koji su je udjeli radikalno drugačiju zdesna nalijevo, u različitim nacionalnim i sociopolitičkim konstelacijama, bile su sve veće, a unutrašnji konfliktni potencijal sve tenzičniji. „27. mart“ bio je samo simbolički „okidač“ u procesu koji je bio odavno otvoren.²⁰

Koliko god Komunistička partija Jugoslavije bila u uvjetima primjene mnogobrojnih represivnih odredaba Zakona o zaštiti države izložena svakovrsnoj represiji, a njezino članstvo prepušteno arbitrarnom, državno sponzoriranom teroru, višegodišnjem utamničavanju, javnom prokazivanju, s druge strane, koliko god Partija bila paralizirana frakcijskim konfliktima u ilegalnim uvjetima rada, kapilarno prožeta doušničkim mrežama, ovisna o centrima odlučivanja daleko preko državnih granica (Beč, Pariz, nadasve Moskva itd.), potencijal komunističke utopije nikada nije bio presahnuo. U agrarnom komunističkom imaginariju glavnog seljaštva, kako hrvatske tako i srpske narodnosti, bilo je to prije svega pitanje borbe za svijet bez žandara, pandura, financa itd.²¹ Jugoslavensko komunističko opredjeljenje za svijet bez „povratka na staro“ imalo je već od 1941.

rija, nisi misle da sadrži najprijan odstav na vrijeme i liki gradonačelnika. Ima opravdanje, naime, da se ovaj tekst odnosi na prošlost, a ne na budućnost.

Čak je i tako, ali da ništa od toga ne ostane u biti, ali da se, naprotiv, odnosi na prošlost, a ne na budućnost.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

UGROŽENI NARODI JUGOSLAVIJE

U raznim narodima Jugoslavije, a pogotovo u Srbima, postoji velika opasnost od toga da budu izgubljena svoja prava i slobode. Ovo se posebno odnosi na Srbe, koji su u prošlosti bili najviše ugroženi narodi Jugoslavije.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

UGROŽENI NARODI JUGOSLAVIJE

U raznim narodima Jugoslavije, a pogotovo u Srbima, postoji velika opasnost od toga da budu izgubljena svoja prava i slobode. Ovo se posebno odnosi na Srbe, koji su u prošlosti bili najviše ugroženi narodi Jugoslavije.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

UGROŽENI NARODI JUGOSLAVIJE

U raznim narodima Jugoslavije, a pogotovo u Srbima, postoji velika opasnost od toga da budu izgubljena svoja prava i slobode. Ovo se posebno odnosi na Srbe, koji su u prošlosti bili najviše ugroženi narodi Jugoslavije.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

UGROŽENI NARODI JUGOSLAVIJE

U raznim narodima Jugoslavije, a pogotovo u Srbima, postoji velika opasnost od toga da budu izgubljena svoja prava i slobode. Ovo se posebno odnosi na Srbe, koji su u prošlosti bili najviše ugroženi narodi Jugoslavije.

U ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Ali ovi su... u ovom slučaju, kao što je već rečeno, ne postoji nikakva opasnost, jer se radi o prošlosti, a ne o budućnosti.

Sl. 3. „Ugroženi narodi Jugoslavije“ i „Komunisti i katolici“, Proleter, god. VII, broj. 7, oktobar 1936.

dalekosežni narodnooslobodilački učinak. U glinškom slučaju, deziluzioniranje iskustvom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije išlo je različitim putevima u glinških seljaka Hrvata i Srba. U iskustvu glinških seljaka Hrvata iluzija nije moglo biti već 1918., ali je Hrvatska (republikanska) seljačka stranka i prije i poslije skupštinskog ubojstva Stjepana Radića i drugova 1928. moderirala konfliktne potencijal na načine koji su perspektivno trebali omogućiti sporazumno ostvarenje dugoročnih političkih ciljeva, koji su varirali u promjenjivim konstelacijama, a u čemu je trajno uživala poverenje većine svojih sljedbenika.²² U slučaju srpskih seljaka stanje je bilo bitno drugačije jer je državno sponzoriranog iluzionizma bilo u izobilju pa je time i deziluzioniranje bilo dalekosežnije u socijalnom smislu. U nacionalnom je smislu tradicija brojnih i raznovrsnih koalicija Srba i Hrvata u 19. i 20. stoljeću, koliko god bila kontrolirana, uključivala i onu Seljačke demokratske koalicije, utjecala tako da je jugoslavensko federalističko opredjeljenje jugoslavenskih komunista nakon 1935. također olakšalo kapilarni prodor komunista među glinškim seljacima, tim više što ih je Banovina Hrvatska svojim restriktivnim konzervativnim liberalizmom i antikomunizmom zasigurno otuđivala.²³

Komunistički zanos među dijelom glinškog seljaštva, posebno onoga srpske narodnosti, od jeseni 1939. do

proljeća 1941. bio je mnogo bliži utopijskim nego praktičnom političkim sferama. Tome je najbolji dokaz šok koji su proizročili brza kapitulacija Vojske Kraljevine Jugoslavije i raspad Kraljevine Jugoslavije čak i prije kapitulacije u režiji okupacijske vojske Italije. Upravo je nevjerojatno koliko je čak i među komunistima općenito bilo onih koji su bili razočarani strelovitošću raspada Vojske Kraljevine Jugoslavije i urušavanjem poroka koji ih je od 1920. držao izvan zakona, proskribirao i izlagao svakovrsnoj represiji. Kako su komunističke afilijacije glinških komunista većinom bile recentne provenijencije, njihov se osjećaj poraza proglašenjem kolaboracionističke Nezavisne Države Hrvatske pretvorio, barem u dijelu njih, u osjećaj beznađa, kao i dezorijentiranosti barem u dijelu glinških komunista hrvatske narodnosti. Brzina kojom su neki od najutjecajnijih završili u koprivničkoj Danici već u travnju te izostanak bilo kakva pokušaja da se komunisti u grad Glini, naročito oni srpske narodnosti, povuku iz grada i prijeđu u ilegalnost prije masovnog zločina nad svim glinškim građanima srpske narodnosti 12./13. svibnja 1941., dakako, nisu bili samo lokalno kondicionirani.²⁴

Koliko je glinških komunista izgubilo život od travnja do srpnja/kolovoza 1941. zbog dezorijentiranosti nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske i previ-

đanja eksplicitne verbalizacije njezinih zločinačkih nakana?

Provjeravajući popis Dragana Mitića, utvrdio sam da imenima onih koje je on identificirao kao ustaške žrtve do početka ustanka treba dodati još nekoliko imena pa bi to, uvjeto, bili:

Jovo Badrić (Dragotina) (106), Marko Marka Babić (Velika Solna (162), Mojsije Badrić (Dabrna) (126), Milan Begović (Klasnić) (209), Ćiro Branković (Bijele Vode), (015), Lazo Čučković – Klarić (Obljaj i Bojna) (138), Nikola Dabić (Dragotina) (115), Đuro Dražić (Šušnjar) (229), Mile Gvojić (Glina) (240), Miloš Jaredić (Dragotina) (105), Mitar Jaredić (Dragotina) (117), Stevo Jelić (Bijele Vode) (017), Adam Korak (Jošavica) (264), Jovo Krnjajić (Dragotina) (047), Stanko Kurepa (Dragotina) (113), Mile Muždeka (Buzeta) (010), Dako Ognjenović (Klasnić) (205), Dako Ognjenović (Klasnić) (205), Ilija Ognjenović (Dragotina) (094), Stevo Ognjenović (Klasnić) (210), Branko Petrović (Klasnić) (204), Dragan Petrović (Klasnić) (194), Milan Podunavac (Klasnić) (207), Đuro Relić (Klasnić) (196), Jelena Relić (Klasnić) (195), Dušan Slijepčević (Klasnić) (193), Samoilo Slijepčević (197), Nina Sunajko (Glina) (254), Jandre Šantek (Viduševac) (182), Pero Šaša (Glina) (244), Miladin Šurbat (Glina) (237), Janko Todorović (Dragotina) (109), Stojan Vujaklija – Ćokan (Glina) (236). Riječ je o 33 ubijene osobe.

Iako u popisu Dragana Mitića ima imena onih za koje je danas još uvijek nemoguće reći što se s njima dogodilo u navedenom razdoblju, bilo koji literarni izvor koji se bavi kadrovskim gubicima Partije u to vrijeme iskazuje veći broj ubijenih.²⁵

Miladin Šurbat, sekretar Kotarskog komiteta Komunističke partije Hrvatske Glina, odazvao se mobilizacijskom pozivu u Vojsku Kraljevine Jugoslavije u ožujku 1941. Uspio je izbjeći sve prepreke na putu, napose njemačko zarobljavanje, i vratiti se kući u Glinu. Međutim, ustaše su odmah uočile i već sljedeći dan, 20. travnja, uhapsile zajedno s više drugih glinskih komunista (Adam Korak, Josip Marjanović, Simo Sužnjević, Jandrija Šantek i Drago Štefančić) pojedince koji su zbog različitih razloga bili „nepodobni“ ustaškim vlastima (gruntovničar Stevo Jelovica, penzioner Stanko Rebrača, liječnik dr. Đuro Sužnjević, kovač Miloš Živković). Upućeni su u Zagreb, a potom u Koprivnicu, u logor Danica.²⁶ Nitko od uhapšenih komunista, počevši od sekretara Kotarskog komiteta, očito nije imao instrukcije o prelasku u ilegalni status, a glinske su se ustaše redom

obračunavale s komunistima. Očito su imale takve upute, tim više što su prve uhapšene bile slale u Zagreb. Nije poznato kada su uhapšena dvojica komunista iz sela Maja, Nikola Rebrović i Anton Šeperac. Oni su odvedeni u logor Jasenovac, gdje im se izgubio trag.²⁷

U travnju su ustaše pozvale Obljajčane Dmitra Baljka, Lazu Čučkovića i Vasilja Ljubičića da dođu u Općinu Maja. (Čučković i Ljubičić bili su komunisti.) Oni su se odazvali pozivu, ali su bili uhapšeni i upućeni u glinski zatvor, a potom u koprivnički logor, gdje su bili ubijeni zajedno s Miladinom Šurbatom, sekretarom Kotarskog komiteta Komunističke partije Hrvatske Glina.²⁸ Na isti se način u istom selu postupilo s Petrom Pajićem, nekadašnjim načelnikom Općine Maja i dobrovoljcem u Prvom svjetskom ratu, te s komunistima Milanom Lončarem i Milom Rakasom.²⁹

Iste noći kada su uhapšeni Glinjani Srbi, u Dragotini bio je sazvan sastanak komunista i njima pouzdanijih seljaka iz Dragotine i Bijelih Voda koji je organizirao Simo Todorović. Bili su izdani pa su se u selu pojavile ustaše, a sudionici sastanka razbježali su se. Ustaše su uspjele uhvatiti Jovu Krnjajića iz Dragotine, koji je bio komunist, a potom i još jednog komunista Iliju Ognjenovića. Krnjajić je bio toliko mučen da mu je od udaraca bilo ispalo jedno oko. Ustaše su njegovo mrtvo tijelo dovezele do Vinčića mlina i naredile njegovu vlasniku da ga zakopa, ali bez ikoga od članova njegove porodice. Ranjen je bio Simo Todorović.³⁰

U noći kada su bili hapšeni svi Glinjani srpske narodnosti, muškarci stariji od 12 godina, zatvorena je i nekolicina Glinjana Hrvata, bilo zato što su ustašama bili poznati kao ljevičari (elektičar Ante Šešerin i Miroslav Štimac /„Fric“/) ili zato što su prosvjedovali protiv hapšenja Srba (sudac Stjepan Detoni zbog hapšenja dr. Ljube Gajića).³¹ Otvoreno je pitanje je li sudac Detoni znao da je i dr. Ljubo Gajić, poput svoje već uhapšene supruge, također liječnice, dr. Milice Gajić, bio komunist.³²

Komuniste srpske narodnosti hapsilo se i ubijalo, bilo u selima iz kojih su bili, bilo na nekim drugim lokacijama. Prvi tako uhapšeni u Klasniću na pravoslavni Đurđevdan, 6. svibnja, bili su pretežno komunisti: Vasilj Milakara, Nikola Milićević, Dragan Petrović, Damjan Ognjenović, Stevo Ognjenović, Milan Podunavac, Dušan Slijepčević i Samoilo Slijepčević.³³

Iz Buzete je u srpnju, a prije početka ustanka, bio iseljen u Srbiju pravoslavni paroh Vlado Bubalo.³⁴ Kuću su opljačkale ustaše nakon što su je Bubale napustile, a tek nakon toga je iz Maje došao općinski stražar /?/ Brdarić

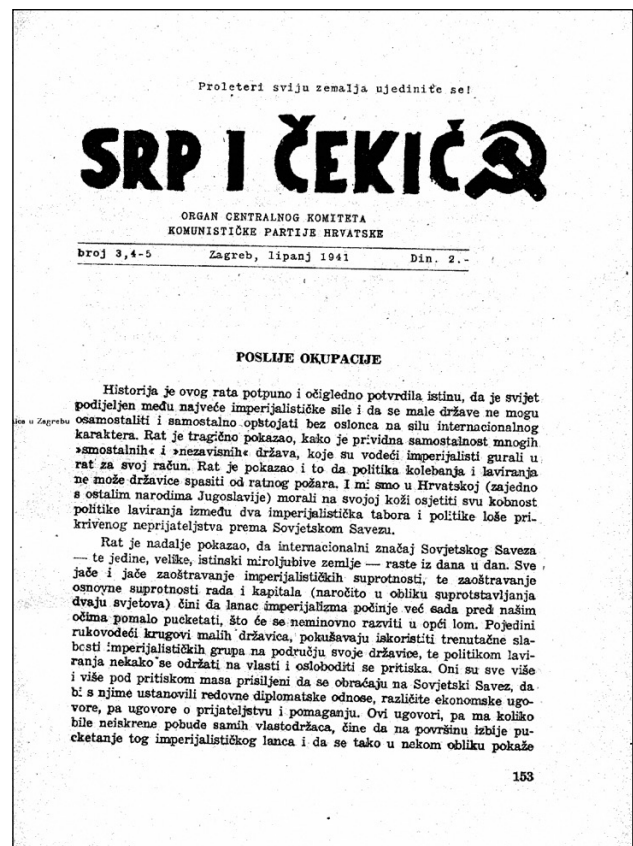
pregledati stan, ali su ga Bužećani iz nejasnih razloga uhapsili i jednu noć zadržali u selu, u kući Damjana Samardžije. Sljedeći je dan iz Maje došao drugi stražar koji je, saznavši što se dogodilo, o tome obavijestio ustaške vlasti u Maji. Dan kasnije u Buzetu došla je skupina ustaša i žandara koja je uhapsila sedmoricu seljaka i odvela ih u klasničku žandarmerijsku stanicu, a potom u Maju, Glinu i na koncu u Banski Grabovac, gdje su ubijeni u masovnom pokolju nakon početka ustanka. Ova je skupina, došavši u Buzetu, tražila skojevca Jovana Simića, koji se bio sakrio, ali se i predao kada je bila uhapšena njegova majka Milka Simić. Kao talac bio je uhapšen i mladi Stojan Kuka zato što se nije htio predati komunist Aleksa Kuka. Međutim, Aleksa se nije predao.³⁵ Jedan i drugi slučaj upućuju na pretpostavku da je hapšenje Brdarića bila odluka komunista u selu.

Ustaše su imale svoje doušnike i u Buzeti. Bili su to Petar Muždeka „Stankelin“ i Dušan Zec „Dunjac“. Dobili su zadatak sami ubiti Milu Muždeku, inače građevinskog inženjera, koji je tada bio sekretar seoske partijske ćelije. Zecu su obećali dati mlin u susjednom selu Hajtiću, koji je bio vlasništvo Sime Košutića, a drugome kuću u Glini, vlasništvo obitelji Damjana Gnjatovića. Budući da Mile Muždeka u njih nije sumnjao, nije im bilo teško jedne noći pozvati ga da izađe iz kuće, kako bi ga zaskočili u ubili u obližnjem vinogradu. Petar Muždeka je odmah pobjegao u Njemačku, a Dušana Zeca su nakon nekog vremena uhvatili partizani i ubili.³⁶ Ovo su tek neki slučajevi koji upućuju na potrebu daljnjih, istraživački rigoroznijih provjera.

Isto se mora naglasiti kada je riječ o komunistima koji su otišli u okupiranu Srbiju. Prema popisu Dragana Mitića, riječ je o sljedećima:

Nikola Baltić (Ravno Rašće) (045), Luka Duran (Glina) (243), Pero Fratrović (Donje Selište I.) (031), Nikola Popović (Glina) (238), Mihajlo Pađen – Mišan (Ravno Rašće) (046), Lazo Kralj (Ravno Rašće) (048), Đuro Tintor (Mali Gradac) (053), Živko Vinčić (Dragotina) (090), Marko Brkić (Glina) (246). Ukupno 9 osoba.

Međutim, isti Dragan Mitić u svojem prilogu „Moj rad u partijskoj organizaciji na području Beograda od maja do novembra 1941. godine“, objavljenom 1988., iznosi da je odmah nakon napada Trećeg Reicha na Sovjetski Savez i objavljivanja proglašavanja Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije „Radnicima, seljacima i građanima Jugoslavije“, u Beogradu, istoga tog dana, tj. 22. lipnja, u Beogradu održan jedan od partijskih sastanaka na kojemu je i on bio radi dogovora o

Sl. 4. „Poslije okupacije“, *Srp i čekić*. Organ Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (Zagreb) br. 3, 4–5, lipanj 1941. (naslovnica)

početku oružane borbe u skladu s partijskim instrukcijama. U Beogradu se tada bilo susteklo dosta ljudi iz Hrvatske, posebno s Banije i iz glinskog kraja, koji su se našli u Srbiji u vrijeme mobilizacije Vojske Kraljevine Jugoslavije, kao što je to i on bio. Bilo je već dosta izbjeglih iz Nezavisne Države Hrvatske. Među jednim i drugima bilo je dosta članova i simpatizera Komunističke partije Jugoslavije pa je Mitić dobio zadatak da ih organizira u čak 15 udarnih grupa od 5 do 10 članova za urbanu gerilu. Od osamdesetak organiziranih, Mitić se 1980-ih sjećao 37 imena ljudi – bar po uobičajenim imenima i prezimenima – vjerojatno iz glinskog kraja: Nikola Arbutina, Živko Bijelić, Veljko Brkić, Braco Brleković, Branko Bulat, Milan Čučković, Milan Davidović, Pavao Fratrović, Pero Fratrović, Mira Gavrilović, Seka Gavrilović, Milena Gojić [ili: Gajić – *op. a.*], Mičo Griva, Mile Ivatović, Andrija Kokotović, Jovo Krković, Miloš Krnjaić, Milorad Lazić, Dane Malešević, Milan Malešević, Dragan Mitić, Mira Mitić-Sužnjević, Branko Mraović, Stanko Ostrojić, Stojan Ostrojić, Rada Perić, Nikola Popović, Dušan Roksandić, Ljuban Stambolija, dvije sestre Stojić, Dušan Sužnjević, Milan Sužnjević,

Petar Sužnjević i Pero Vukičević.³⁷ Dragan Mitić ostaje u Beogradu do studenoga 1941., kada su se uz dopuštenje beogradske partijske organizacije vratili u Hrvatsku, na Baniju, on, Dušan Sužnjević – Čiko, Pero Sužnjević, Mira Mitić-Sužnjević i braća Stambolija.³⁸

Ako je ime Milene Gojić pogrešno napisano – ako je to Milena Gajić – mogla bi biti riječ o liječnici iz glinske bolnice, komunistkinji, koju se i danas obično navodi kao jednu od glinskih svibanjskih žrtava, iako na raznim stranama ima tragova koji upućuju na zaključak da je preživjela. Seka Gavrilović (Dabrna) (123) vodi se u Mitićevu popisu glinskih komunista kao sudionica Narodnooslobodilačke borbe bez naznake da je mogla otići u Beograd itd.

Međutim, nikakvih dvojbi nema da su Luka Duran i Petar Fratrović, glinski komunisti hrvatske nacionalnosti, svaki na svoj način partijski veterani, otišli u Beograd 1941. Obojica su poginula, ali u glinskome ljevičarskom kolektivnom pamćenju zasad nema traga što su radila i što se s njima dogodilo u Srbiji. Činjenica da su na beogradskom Mitićevu popisu dvojica Fratrovića, Petar i Pavao, vjerojatno braća, dodatno potiče istraživački interes.

Petar Fratrović, rodnom iz Donjeg Selišta, komunist je iz 1920-ih, dugogodišnji robijaš. Najiscrpnije o njemu piše Ranko Mitić u svojim sjećanjima u vezi s obnovom sastava Kotarskog komiteta Komunističke partije Hrvatske Glina u svibnju 1941.: „Mislio sam bio da primimo u K[otarski] K[omitet] i Peru Fratrovića koji je došao na naš teren. On je stari komunist još iz 'bombaške afere' iz 1928. g[odine] u Zagrebu. Uoči rata radio je u Šibeniku, gdje je – mislim – bio instruktor C[entralnog] K[omite]ta K[omunističke] P[artije] H[rvatske]. Kada sam se sreo s Radom Končarom u Karlovcu i to mu rekao, on mi je izričito dao do znanja da Pero Fratrović ne može vršiti nikakove funkcije u Partiji, pa čak da ne može biti ni sekretar jedne partijske ćelije. Bilo mi je neugodno, ali sam ipak morao to saopćiti Fratroviću. Ja za razlog toga nisam znao, ali vjerujem da je postojao kada je Končar na tome tako energično insistirao.“³⁹ Drugi Mitićev zapis u vezi s Fratrovićem odnosi se na alarmantno stanje stvoreno dubinskim prodorom njemačke vojske u Sovjetski Savez, nasuprot uvjerenju velike većine komunista da ona neće niti prijeći sovjetsku granicu: „U općem revoltu naroda protiv ustaškog divljanja, morali smo na momente intervenirati umirujući i objašnjavajući da se sačeka momenat za zajedničko otpočinjanje ustanka u cijeloj zemlji. Jednoga dana skupila se je tako masa ljudi, seljaka u Balincu, u kući nekih Đakovića. Među njima bio je i

Pero Fratrović (...). Kada sam ja tamo došao, seljaci su bili toliko naoštreni, da su htjeli ići napasti Glinu. Tu je moglo biti okupljeno nekoliko stotina ljudi. Ja sam ovdje došao u situaciju da se sukobim sa Perom Fratrovićem. Govorio sam – ljudi, nije vrijeme da se ide na Glinu. Ja ovdje pred svima moram stupiti u diskusiju sa Fratrovićem. Ja njemu, pa Pero što ti je. Ako mi ne možeš pomoći, nemoj mi odmagati, što ti je i jesi li poludio, kažem ja Peri. On: 'Mi više nećemo odstupati, ovo je zadnja linija do koje smo odstupili – više ni koraka natrag.' I stvarno, to je u onoj situaciji seljacima imponiralo. Ja u onoj situaciji dok objašnjavam, da ustanak još nije počeo, ispadam kao oportunist, a drugi kao revolucionari. S druge strane, ovdje je bilo ljudi izbjeglica iz Gline. Oni su u Glini ostavili imovinu, a neki i porodicu. Svi su oni ogorčeni i predlažu da se juriša, pa je tako bilo opće raspoloženje, da se ide odmah u napad na Glinu. Ubi se diskutujući i dokazujući da nije momenat i da bi to bilo zločin i prema tome narodu i prema ustanku. Na kraju ipak smo uspjeli da to onemogućimo.“⁴⁰

Nakon toga Petar Fratrović odlazi iz Gline u Beograd – izgleda, zajedno sa svojim bratom Pavlom – i ulazi u jednu od spomenutih udarnih grupa za gradsku gerilu koje je formirao Dragan Mitić. Što je bilo dalje, istražio je Milan Koljanin: „Već pomenuti Petar Fratrović iz Klobučara učestovao je u ustanku u Srbiji i poginuo pri povlačenju iz Užica. U Tamnavskom bataljonu Valjevskog partizanskog odreda bili su i Petar Krasulja, učenik iz Majskih Poljana, te Đuro Krasulja, trgovački pomoćnik iz istog mesta. Obojica su zarobljeni kao partizani i internirani u logor na Banjici, odakle su u transportima zarobljenih partizana 24. aprila i 7. maja 1942. upućeni u nemačke logore u Norveškoj.“⁴¹

Kada je konačno bila donesena odluka Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske o koordiniranom početku narodnog ustanka – u karlovačkome okružnom slučaju 19. srpnja 1941. partijskim savjetovanjem u šumi Abez kod Vrginmosta – jedina uspješna od pet planiranih akcija za 23./24. srpnja bila je u Banskom Grabovcu, jedina u kojoj je zapovijedao Vasilj Gaćeša, čovjek koji nije bio komunist. Njegovu ustaničku skupinu činilo je 42 boraca iz Banskog Grabovca, Drenovca, Luščana, Šušnjara i Vlahovića. (Partijske ćelije postojale su u Drenovcu s 18 članova u travnju i u Šušnjaru s 10 članova u travnju 1941.) Petnaestorica boraca bili su komunisti iz Drenovca, Šušnjara i Vlahovića: Adam Babić (Drenovac), Dušan Babić (Drenovac), Adam Mraković (Glina – Vlahović), komesar, Đuro Babić (Drenovac), Nikola Babić (Drenovac), Dušan Brkić (Šušnjar), Đuro

Bunčić „Bracan“ (Šušnjar), Dušan Dražić (Šušnjar), Đuro Dražić (Šušnjar), Kuzman Jovičić (Drenovac), Luka Jovičić (Drenovac), Mile Jovičić (Drenovac), Petar Jovičić (Drenovac), Nikola Kovarbašić (Drenovac) i Dušan Milobratović (Šušnjar).⁴²

Na kraju, od 233 borca Šamaričkog, Kalinskog i Sisačkog partizanskog odreda koji su 28. rujna i sljedećih dana 1941. položili partizansku zakletvu, svega četrnaestorica bila su glinski komunisti iz travnja 1941.: Adam Babić (Gornji Drenovac), Dušan Babić (Gornji Drenovac), Đuro Babić (Gornji Drenovac), Dušan Brkić (Šušnjar), Đuro Bunčić „Bracan“ (Šušnjar), Dušan Dražić (Šušnjar), Đuro Dražić (Šušnjar), Kuzman Jovičić (Drenovac), Luka Jovičić (Drenovac), Mile Jovičić (Drenovac), Petar Jovičić (Drenovac), Nikola Kovarbašić (Drenovac), Dušan Milobratović (Šušnjar) i Adam Mraković (Glina – Vlahović).⁴³ U međuvremenu su u Šamaričkom odredu novim komunistima postali borci koji su se našli u žiži razvojnih potreba narodnog ustanka.

Međutim, kada se usustave podaci o preživjelim glinskim komunistima iz travnja 1941. koji su dobili „Partizansku spomenicu 1941. godine“, odnosno kojima je priznat prvoborački status, percepcija se mijenja. Fascinantno je među njima broj prvoboraca, poginulih u Narodnooslobodilačkom ratu, kao i preživjelih nosilaca „Partizanske spomenice 1941. godine“. Disperzirani i kapilarni razvitak Narodnooslobodilačke borbe u svim njezinim dimenzijama, napose vojnim i političkim, omogućio je kvalitativni uspon u 1942. Međutim, prva polovina 1943. bila je za banijske borce, a među njima i za brojne komuniste iz travnja 1941., vrijeme najvećeg iskušenja i najtežih ljudskih patnji u – prema partizanskom računanju – IV. i V. neprijateljskoj ofenzivi, u golemim razdaljinama od Banije do Crne Gore, od zapadnih do istočnih granica Bosne i Hercegovine. U leksikonski uzornoj obradi Viktora Kučana, *Borci Sutjeske*, sadržavaju pojedinačne obavijesti o svakome borcu koji je V. ofenzivu (Operacija „Schwarz“) preživio, odnosno nije preživio. Najvećim dijelom u Sedmoj banijskoj udarnoj diviziji, Glinjani su s 886 boraca prema mjestu rođenja bili četvrti u jugoslavenskim razmjerima nakon Šibenčana 1316, Splitskana 1091 i Bosanskih Petrovčana 959, a prema gubicima treći (Šibenik 785, Split 688 i Glina 599). U postocima, Glinjani su izgubili 67,60 %, Splitskani 63,06 % i Šibenčani 59,65 % boračkog sastava, dakle najviše u jugoslavenskim razmjerima. Malo ih je doživjelo što je to ustvari značilo „nikad više povratka na staro“ iz banijskog partizanskog imaginarija iz 1941. Među Banijcima bio je 31 predatni član Komunističke partije Jugoslavije.⁴⁴

Sl. 5. Ivo Marinković Slavko (Sutivan na Braču, 13. prosinca 1905. – Zagreb, 21. travnja 1943.), narodni heroj Jugoslavije od 26. srpnja 1945. godine. Diplomirani student Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gimnazijski profesor u Senju, Požarevcu, Valjevu i Koprivnici, dugogodišnji je predatni član Komunističke partije Jugoslavije, od 1935. do 1938. godine na robiji u Lepoglavi, Mariboru i Srijemskoj Mitrovici, bio je od 1939. do 1942. godine sekretar Okružnog komiteta KPH Karlovac. Kotarski komitet KPH Glina bio je u sastavu karlovačke partijske organizacije sve do stvaranja Okružnog komiteta KPH Banije 4. prosinca 1941. godine, a Ivo Marinković je s Josipom Krašem (Vuglovec kraj Ivanca, 26. ožujka 1900. – Karlovac, 18. listopada 1941.), također narodnim herojem od 26. srpnja 1945. godine, bio ključna osoba u realizaciji politike CK KPH i CK KPJ na području Karlovca, Korduna i glinskog dijela Banije. (*Dokumenti Druge konferencije KPH za okrug Karlovac 1942. godine* (pr. Đuro Zatezalo), Karlovac 1972.)

Umjesto zaključka nužno je vratiti se na početne premissa da bi se ovaj prilog moglo shvatiti kao okvir za istraživanje koje će mikrohistorijskim pristupom u granicama neizbježnih makrohistorijskih perspektiva omogućiti rekonstrukciju onih ljudskih vrijednosti u glinskom puku koje su njegove imaginarije izvele iz tradicijskih okvira i usmjerile oslobođene ljudske i zajedničke energije prema ciljevima jezivo visokih ljudskih cijena u ratu za koji se vjerovalo da neće biti tek puki rat za „goli život“.

Sl. 6. Vasilj Gaćeša i Josip Marjanović Joso, pučani i narodni heroji. Lijevo: Vasilj Gaćeša (Vlahović, Glina, 1. studenoga 1906. – Brubno, Glina, 29. travnja 1942.), narodni heroj Jugoslavije od 6. prosinca 1944. godine (Gradski muzej u Sisku, II-1002: Vasilj Gaćeša 1927. i 1928. u Beogradu, u artiljerijskom puku Kraljeve garde - reprodukcija). Desno: Josip Marjanović Joso (Velika Solna, Glina, 30. travnja 1905. – šuma Prolom kod Obljaja, Glina, 10. listopada 1941.), narodni heroj Jugoslavije od 20. listopada 1951. godine (Narodni heroji Jugoslavije, Beograd – Titograd 1982., 495)

Sl. 7. Delegati Druge konferencije OK KPH Karlovac u Velikoj Kladuši, u Cazinskoj krajini, 12. ožujka 1942. godine (snimio Vladimir Bakarić). U radu skupa su sudjelovali i glinski komunisti jer je izvještajno razdoblje o kojem je referirao sekretar OK KPH Karlovac, Ivo Marinković Slavko, obuhvaćalo period u kojem je Kotarski komitet KPH Glina bio u karlovačkoj jurisdikciji. (Dokumenti Druge konferencije KPH za okrug Karlovac 1942. godine (pr. Đuro Zatezalo), Karlovac 1972.)

PRILOG I.

RAZVITAK I DJELOVANJE KOMUNISTIČKE PARTIJE NA PODRUČJU BIVŠEG KOTARA GLINE DO USTANKA 1941. GODINE

Dragan Mitić

RAZVITAK I DJELOVANJE KOMUNISTIČKE PARTIJE NA PODRUČJU BIVŠEG KOTARA GLINE DO USTANKA 1941. GODINE

Područje između Korduna, Posavine, sliva rijeke Kupe i Une naziva se Banija. Ona je formirana od nekađajne Goričke, Gorske i Dubičke župe. Koncem XVI. stoljeća zbog stalnog nadiranja Turaka iz Bosne tu je postala Pokupska krajina sa zadatkom da štiti ove krajeve od upada Turaka prema Turopolju. Njihovo uređenje regulirali su hrvatski ban i austrougarski staleži. Vojna vlast je bila glavna i jedina. Svaki odrasli Banijac bio je ratnik koji je na granici prema Turcima provodio po nekoliko godina.

Od 1704. godine Banija je bila pod banskom vlašću te joj otuda i potječe ime. 1873. godine Banija je ukinuta, a 1881. ujedinjuje se s Hrvatskom. Administrativno te godine je podijeljena na kotare: Glina, Petrinja, Dvor na Uni, Kostajnica i jedan dio kotara Sisak.

Glina zbog položaja zauzima dominantan položaj na Baniji naročito u ekonomskom pogledu.

Na razvitak naselja utjecali su pored ekonomsko-geografskog faktora u prvome redu vojno-strateški razlozi. Turska opasnost je bila stalna. Turci su vršili svakodnevno upade preko tzv. „suhe međe“ – granice iz pravca Cazina, Krupe i Kladaše. Žitelji ovih krajeva u to doba su prvenstveno ratnici koji brane granicu od Turaka. Braneci granicu svaki je njih od njih istovremeno i branio ognjište porodice, svoje selo, svoje mile i drage. Zato je taj rat za njega bio oslobodilački i svaki koji je u njemu učestvovao bio je cijenjen. Tako se stvarala tradicija da onaj tko nije bio vojnik da je manje vrijedan.

Ta konstantna opasnost od Turaka odlučno je utjecala na ekonomiju društva. Seljak je orijentiran na uzgoj stoke koju je mogao u slučaju turskog napada tjerati sa sobom u zbjegove. Pored stočarstva razvijeno je voćarstvo, najviše šljive. Turci su u tim svojim prodiranjima žarili i palili sve do čega su došli. (str. 1)

Glina se po svom geografsko-ekonomskom položaju razvijala u centar koji je djelovao na širem području ne samo Banije, već i prema Bosni, Kordunu i Lici. Razvo-

jačenjem Vojne krajine uglavnom se razvija zanatstvo i trgovina. Zanatlije, trgovci kupuju zemlju u neposrednoj blizini Gline te na taj način postaju i zemljovlasnici. Oni ulažu u tu zemlju sredstva kao u gospodarske objekte tako da ta zemlja dobiva u bonitetu.

Širenjem posjeda pojavljuje se potreba za najamnom radnom snagom. Ta radna snaga dolazi iz okolice samog mjesta. Nadnice su bile vrlo niske i isplaćivane su uglavnom u naturi. Naime, trgovci su najamnim radnicima davali robu, živežne namirnice i nešto tekstila tako da su oni bili vječiti dužnici glinskim gazdama.

Do puštanja u promet pruge Sisak – Karlovac 1902. godine na Baniji se razvilo, a u Glini posebno kirijašenje kao jedan od vidova privredne djelatnosti. Kirijaši su uglavnom vozili žito za Liku i Primorje i dovozili vino i robu za trgovce.

Razvojačenjem Vojne krajine pretao je krajišnik da živi kao ratnik. Siromašni dio stanovništva dolazi u Glinu u najamnu službu a naročito u doba poljoprivredno-sezonskih radova. Glina nema mogućnosti da zaposli sve koji dolaze sa sela, jer je veća ponuda radne snage od potražnje, što je utjecalo na sniženje i onako niske nadnice onih koji su bili zaposleni. Zbog tih socijalnih uvjeta života mnogi odlaze za zaradom u daleke krajeve.

Pred I. svjetski rat osjetan je odljev stanovništva u ekonomsku emigraciju: u Austro-Ugarsku, SAD, Kanadu i druge. Za unapređenje pojedinih domaćinstava ovog kraja ekonomski emigranti odigrali su važnu ulogu. No borevavak u ovim zemljama ima za posljedicu i upoznavanje s modernim radničkim pokretom. Vraćajući se kući agitiraju za socijalizam te su oni bili prvi vjesnici radničkog pokreta. Bez sumnje ostavljaju izvjesne tragove novih ideja i novih shvaćanja. No otpor je bio nevjerojatno žestok od strane glinskih gazda koji su ih na jedan podrugljiv (2) način znali ismijavati i svakog od njih prikazati kao propalicu koji nije uspio, a sada

hoće da otima njihovu imovinu. Ove gazde zaista su davali ton političkom životu te su bili vrlo osjetljivi, ako bi se netko iz radničkih redova uplitao u politiku.

I pored takvog otpora prema radničkim idejama istina socijalizma se probijala.

Šarić, prvi socijalista koji se vratio iz Beča gdje je bio zatvaran i gdje je dobio tuberkulozu bio je prezren od glinskih gazda i uskoro je umro.

U to vrijeme pripadati i radničkom pjevačkom društvu značilo je mnogo za popularizaciju radničkog pokreta. U Beču je Stevo Despot još 1910. godine bio član ovakvog društva i do svoje smrti ostao vjeran radničkom pokretu.

Naši ljudi koji su se zapošljavali u Americi i većim gradovima Austro-Ugarske dolazeći u kontakt sa socijalistima počinju čitati socijalističku literaturu i štampu. Oni šalju svojim rođacima i prijateljima razne brošure socijalističkog sadržaja, kao i socijalističku štampu. Na taj način širi se krug agitatora i simpatizera socijalističkog pokreta.

Prva vidna manifestacija radničke svijesti jest proslava Prvog maja 1903. godine u Pogleđiću u šumi, u neposrednoj blizini Gline i izletištu Glinjana. Grupa radnika iz Gline organizirala je tu proslavu. To je u tadašnjoj palanci odjeknulo na sve strane i učesnici proslave bili su proganjani od vlasti. Da bi izbjegli progone i hapšenja, glavni organizatori bježe u Ameriku, a tada se u Americu moglo putovati na bilo kakav dokumenat.

Nakon toga, proslave Prvog maja organizira Hrvatska socijal-demokratska stranka i to na dan Zrinskog i Frankopana 30. aprila i njeni članovi toga dana vežu crvenu mašnu. Početkom 1. svjetskog rata 1914. godine prestaju proslave Prvog maja. (3)

Austro-Ugarska je cijelo vrijeme provodila politiku razbijanja bratstva i jedinstva Srba i Hrvata u ovim krajevima. Načelo „divide et impera“ je dosljedno sprovedeno, a vlastodršci su već prema političkoj potrebi gurali Srbe protiv Hrvata ili obrnuto.

Mladi socijalistički pokret imao je zadatak da raskrinkava namjere vlastodržaca i da otkriva narodu pravu istinu da širenje šovinizma odgovara vlastodršcima koji svoje teškoće pokušavaju riješiti na račun Srba i Hrvata.

FORMIRANJE SOCIJAL-DEMOKRATSKE STRANKE

1919. godine formira se u Glini socijal-demokratska stranka u koju je učlanjeno 19 radnika.

Predsjednik organizacije bio je Fransoa Juraj, knjigoveža u Odgojno-popravnom domu Gline, tajnik je bio Stojan Grujić, krojač iz Gline i blagajnik Slavko Mrgan, mesar iz Gline. Ostali članovi bili su Mate Mareković, kolar, Pajo Kvakić, trgovački pomoćnik, Nikola Kokić, remenarski pomoćnik, Edo Jugović, postolar, Stojan Šušnjar, ugostitelj i drugi.

Najaktivniji u ovoj organizaciji bio je Fransoa. Prvog maja 1919. godine, trinaestorica socijalista promarširalo je crvenom zastavom od Viduševačkog mosta kroz Glinu. To je bilo prvi put da se slobodno i javno manifestiralo sa crvenom zastavom. Poslije održavanja Vukovarskog kongresa ova se grupa raspala sama od sebe. Nedovoljno ideološki izgrađeni povlače se u pasivnost jer njihovo tadašnje gledanje bilo je „još nismo došli na vlast, a svađamo se između sebe“. Jedan dio prelazi na stranu građanskih partija, a jedan dio se potpuno pasivizira.

Stvaranjem Jugoslavije osjeća se privredni polet. Zapravo radnje se proširuju i zapošljavaju 7 – 10 radnika, a proširuje se i trgovina. Jedan dio trgovaca povezuje se s Rijekom, koja je (4) bila okupirana od Talijana i švercerskim vezama dobiva robu po nižim cijenama. U to vrijeme i Rijeka je bila grad *porto franco*. Na taj način nekoliko vodećih trgovaca postaju vrlo imućni ljudi. Zanimljivo je međusobno vodile konkurentsku borbu snižavanjem cijena, a to je sve išlo na štetu radnika, čije je radno vrijeme bilo 10 sati pa i više. Nadnice su padale što je radnika dovelo u veoma težak položaj.

Glina u to vrijeme ima ciglanu koju su držali Furlani. Nju preuzima Hrvatska štedionica, renovira je i uvodi nove strojeve. Isto tako i pilana Despot kapitalom Srpske štedionice nabavlja lokomobil i uvodi dva vertikalna gatera. Broj radnika stalno raste, ali raste i eksploatacija.

Najsvestraniji radnici uviđaju svoj težak položaj, pristupaju organiziranju sindikata. Prvi su se organizirali postolarski radnici. Najaktivniji među njima bio je Ljuban Korkut, koji je dolazio u vezu sa delegatima URS-a iz Siska preko Đure Čavića 1925. godine. Već iduće godine dolazi do štrajka postolarskih radnika u kome je učestvovalo 27 radnika. Odbor za organizaciju štrajka sačinjavali su Ljuban Korkut, Franjo Koželj, Jovo Komljenović, Stevo Ličina i Ivan Škrinjar.

PRVI VJESNICI KOMUNISTIČKIH IDEJA

Za stvaranje političkih preduvjeta za formiranje Partije veliku ulogu su odigrali naši ljudi koji su vraćali iz SSSR-a ili kao aktivni borci revolucije ili kao ratni zaro-

bljenici pa i oni vojnici koji su se na Istočnom bojištu bratili s ruskim vojnicima.

Oktobarska revolucija je bio epohalan događaj koji je uzdrmao kapitalizam u njegovim temeljima. Naročiti ugled uživali su ljudi koji su se aktivno borili protiv kontrarevolucije. Mi imamo nekoliko ljudi s našeg terena koji su dobili i spomenice za 50-godišnjicu Oktobarske revolucije. To su Mile Popara, zvani Potočar iz Malog Graca, Nikola Vučenić i Mile Tadić iz Velikog Graca, iz Martinovića i Petar Vidnić iz Glinskog Novog Sela. Sje-me koje su oni sijali padalo je na plodno tlo i postepeno dozrijevalo.

EKONOMSKO-POLITIČKE PRILIKE 1929. – 1933. GODINE

Zavođenjem Šestojanuarske diktature ukinute su sve građanske partije. Vođe tih partija ili su se potpuno pasivizirale ili su prešle na stranu diktature.

Ekonomska kriza koja je nastala 1929. godine osjetila se u jakoj mjeri i u našem kotaru. Seljački proizvodi davani su u besćenje. Državni porezi i razni nameti bili su povećani tako da u svim selima seljaci, izuzev nekoliko bogatijih, nisu imali čime plaćati porez. Tada su nastupali poreski egzekutori u pratnji žandara i pandura. Pri njihovoj pojavi gotovo cijelo selo stavilo bi se u pokret tjerajući stoku, sakrivajući odijela i posteljinu. Seljaci su to činili jer su dobro znali da su vlasti bezobzirne pri kupljenju poreza. Za porez su uzimali sve do čega su dolazili, počev od poljoprivrednog alata, čak i sjekire te blago, rublje, posteljinu, odijela pa čak i meso i mast. U svrhu prikupljanja poreza na taj način oni su imali uza se specijalne ljude koji su nosili tu zaplijenjenu robu i odgonili stoku. Narod ih je zvao „goniči“ ili „trajbari“.

Pri kupljenju poreza dolazilo je do otvorenih sukoba seljaka s vlastima. Ti sukobi bili su više individualnog karaktera, a ogledali su se u tome što su pojedinci reagovali na tu pljačku, uzimajući sjekire u ruke i tjerajući poreznike. Takovoga su kasnije hapsili i u zatvoru prebijali te novčano kažnjavali.

Seljak nikada nije znao je li platio sav porez ili nije. Korumpirani članovi u općinama i poreskim upravama su stalno tražili (6) novi namet. Ako je seljak platio sve za jednu godinu, svejedno su mu ponovo tražili da plati neki navodni namet i to su redovno zadržavali za sebe, ne bilježeći u poreske knjige. Na taj način su ovi korumpirani tipovi iskorištavali neukost seljaka i njegovu zastrašenost pred vlašću.

Seljaci su bili pritisnuti dugovima. U doba krize mnogima su imanja otišla na doboš, tj. na prodaju putem licitacije. Banka je prodavala imanja seljaka, koji su bili zaduženi tako da se sve više vršila klasna diferencijacija. Zemlju su kupovali bogati seljaci, razni seoski špekulanti.

Seoski bogataši su na sve moguće načine izrabljivali siromašne i srednje seljake. Oni su u jesen kada se obere ljetina i ispeče rakija kupovali za nevjerovatno niske cijene pšenicu, kukuruz, rakiju itd. i čuvali do proljeća, a zatim prodavali onima koji su bili prisiljeni da kupuju po dvostrukoj, trostrukoj cijeni. Bilo je slučajeva da su seljaci dovodili blago na tržnicu, a da ga nitko nije htio kupovati. Tako su 1931. i 1932. godine mnogi seljaci bili prisiljeni dovoditi konje na prodaju jer nisu imali stočne hrane. Kako nitko nije htio da ih kupi, oni su ih jednostavno ostavljali na tržnici.

U tome vremenu se izazvana krizom raspadaju patrijarhalna domaćinstva. Otac se dijelio sa sinom, brat s bratom i svaki je mislio da mu je za težak život kriv brat ili otac i da će on bolje živjeti kada se odvoji sa svojom užom familijom, tj. sa ženom i djecom i počne živjeti samostalno. Na taj način srednji seljaci su se pretvarali u sitne i siromašne poljoprivrednike.

Karakteristično je spomenuti veliku usitnjenost posjeda u selima, što je kriza još više pogoršala. Na primjer, od 6.211 domaćinstava e selima Gline bilo je do 0,5 ha ukupno 53 domaćinstva, od 0.5 do 1 hektara 335 domaćinstava, od 1 do (7) 2 ha 938 domaćinstava, od 2 do 3 ha 1.468 domaćinstava, od 3 do 5 ha 1.795 domaćinstava, od 5 do 8 ha 1.129 domaćinstava, od 8 do 10 ha 371 domaćinstvo, od 10 do 15 ha 218 domaćinstava te od 15 do 20 ha 47 domaćinstava. Više od 20 ha imalo je 7 domaćinstava. Iz gornjeg pregleda se vidi da je prevladavao sitni i srednji posjed čija se naturalna proizvodnja nije mogla odhrvati udarcima krize.

Za ovaj period važno je napomenuti diobu općinskih zajednica. Dioba općinskih zajednica je jedan od vidova prodiranja kapitalizma u selo. Prilikom te diobe bogatiji seljaci kupovali su prava na zajednicu od seljaka, koji su bili pritješnjeni dugovima i porezom. Prilikom ovakvih dioba dolazilo je do sukoba između seljaka, gdje je bilo i mrtvih. Te sukobe izazivali su seoski bogataši jer su za njih zajednice bile rentabilne i praktično su njima i služile jer je njihova stoka imala ogromni prostor za dobru pašu.

FORMIRANJE PRVE KOMUNISTIČKE GRUPE

U mjestu Glina bio je namješten napredni učitelj Veljko Drakulić u Domu za maloljetnike. Još kao srednjoškolar u Karlovcu bio je pod utjecajem komunista i još tačnije pod utjecajem svoga starijeg brata dr Dragomira Drakulića, člana KPJ. Dolaskom u Glinu, 1931. godine, odmah se povezuje sa pojedinim komunistima. Prvi s kojim je stupio u vezu bio je Luka Duran, obučar iz Gline. Oni su se povezali s Markom Horvatom, također obučarom iz Gline. Ta grupa bila je međusobno povezana i počela je da djeluje u selima preko naprednijih seljaka. Ona se bavila propagiranjem marksizma i čitanjem marksističke i napredne literature. Godine 1934. vratio se iz Amerike Joso Marjanović, koji je tamo radio vrlo aktivno u Komunističkoj partiji. On je sa sobom donio dosta naučne marksističke literature na našem jeziku. Po svom dolasku odmah se povezuje s drugovima iz komuni-(8)stičke grupe i razvija agitacioni rad u hrvatskim selima. Isto tako u to vrijeme došao je iz Amerike Janko Crevar, rodnom iz Čemernice, koji je teoretski bio izgrađen. On je išao po selima i povezivao se s naprednim seljacima neumorno agitirajući. Đuro Opačić iz Balinca otišao je mlad u Ameriku, gdje je brzo stupio u radnički pokret, a kasnije i u Komunističku partiju. On je u komunističkoj grupi igrao veliku ulogu. Bio je jedan od najboljih naših masovika. Nije bilo zbora, gdje on nije istupao. U svojim vatrenim govorima neumorno je raskrinkavao vlastodršce, korupcionaše i veličao SSSR. Godine 1934. Anka Butorac povezala se iz Zagreba s tom komunističkom grupom u Glini. Sav ilegalni materijal koji je tiskan u zemlji dobiven je od Anke Butorac. Ona je češće dolazila u Glinu, održavala je sastanke s tom grupom. Ova grupa učinila je prve korake u popularizaciji naše Partije. Ona se povezala s naprednim seljacima u selima. Naročitu ulogu u tome odigrao je Joso Marjanović. On je u hrvatskim selima prvi počeo da okuplja napredne hrvatske seljake na klasnoj osnovi.

IZBORI 1931. I 1935. GODINE

Režim diktature raspisao je izbore 1931. godine s jednom vladinom listom. Kandidati za narodne poslanike bili su advokat Dr Milan Metikoš i glinski prota Nikola Ercegovac. Na te izbore izašao je vrlo mali broj glasača i to uglavnom činovnici i učitelji – režimski ljudi. Na sam dan glasanja općinski pisari i seoski učitelji koji su bili u tom izbornom aparatu imali su zadatak da upišu sve kao

da su glasali bez obzira što nisu došli na izbore. Za poslanika bio je izabran Dr Milan Metikoš koji je u tom parlamentu izigravao neku opoziciju. S Hodjerom je oformio grupu od 10 poslanika Jugoslavenske narodne stranke „borbaša“. Oni su izdavali svoj centralni organi *Borbu*, a u Petrinji su izdavali *Jedinstvo*. (9)

U srpskom dijelu kotara Glina „borbaši“ su počeli na široko organizirati svoju stranku. Pošto je to bila jedina legalna opoziciona stranka imali su u početku izvjesnog uspjeha. Oblik njihove organizacije bio je fašistički. Organizirani su bili u desetine. Nastupali su s demagoškim fašističkim parolama kako će bankare kapitaliste napraviti za glavu kraće.

Izbori 5. maja 1935. godine pokazali su da je u narodu napravljena velika prekretnica. Komunistička grupa u to vrijeme razvila je ogromnu aktivnost u masama. Kandidat Udružene opozicije Srđan Budisavljević odnio je ogromnu pobjedu nad Jeftićevim poslanikom Bogdanom Ercegovcem. Komunistička grupa zauzela je stav pomaganja Udružene opozicije na tim izborima.

DEMONSTRACIJE PROTIV STEPINCA I PROTIV HODJERE U GLINI 1935. GODINE

U ljeto 1935. godine nadbiskup Stepinac došao je u Glinu. Bio mu je priređen svečani doček koji su organizirali katolički svećenici s popom Žužekom uz podršku vlasti i HSS-a.

Komunistička grupa u Glini na čelu s Veljkom Drakulićem izdala je letak koji je napisao Veljko Drakulić, a tiskan je u Karlovcu. U tom letku raskrinkavan je Stepinac kao solunski dobrovoljac i njegovo putovanje prikazano je na liniji obmanjivanja hrvatskog naroda. Taj letak su dijelili i aktivisti sami i neki simpatizeri.

Na jednoj strani Gline odvijao se svečan doček Stepincu, a na drugoj formirala se druga povorka u kojoj su bili komunisti s nekoliko stotina demonstiranih koji su prihvatili njihove parole: „Dolje Stepinac“, „Živio Narodni front“, „Dolje fašizam“. To su bile prve demonstracije u Glini koje su (10) imale odraz u cijelom kotaru, a i dalje.

U to vrijeme bio je već stigao materijal sa VII kongresa Komunističke internacionale. Taj materijal donijeli su iz Zagreba đaci Srednje tehničke škole, koji su tamo bili partijski povezani. Taj materijal stigao je i Veljku Drakuliću.

Poslije demonstracija protiv Stepinca Hodjera je pokušao održati zbor u Glini. Tada su „borbaši“ nosili pla-

ve košulje. Pri pojavi Hodjere u plavoj košulji komunisti iz komunističke grupe – đaci, skojevci i partijci – počeli su s demonstracijama. Njihove parole prihvatile su mase i Hodjeri je bio onemogućen zbor. Parole su bile: „Dolje Hodjera“, „Dolje plave košulje“, „Nećemo da nas vodiš u Abesiniju“, Dolje fašizam – Živio Narodni front“. Poslije tih demonstracija koje su povoljno odjeknule u narodu „borbaši“ nisu više predstavljali nikakvu ozbiljnu organizaciju /u Glini/. To su po redu bile druge demonstracije u Glini.

DVIJE VELIKE DEMONSTRACIJE U GLINI 1936. GODINE

Aktivnost drugova iz komunističke grupe u to vrijeme bila je na visini. Oni su sve više proširivali svoj djelokrug rada individualno obrađujući pojedine napredne seljake i vezujući ih za radnički pokret i Komunističku partiju.

Ljeti 1936. godine organiziran je masovni štrajk seljaka s ciljem da ne dogone stoku ni namirnice u Glinu na tržnicu. U toj pripremi štrajka učestvovali su drugovi iz komunističke grupe vrlo aktivno. Na sve ulaze u Glinu bile su postavljene štrajkaške straže i u svakoj od njih bio je netko iz komunističke grupe. Tako su na ulazu kod glinske bolnice stajali Đuro Opačić i Mile Dulikrava. Oni su dijelili letke koji su bili potpisani od štrajškog odbora i usmeno objašnjavali seljacima zbog čega je potrebno da se vodi štrajk. Zahtjevi štrajkaša bili su: smanjiti pijacovinu od 10 na 5, a ono od 5 na 2, a (11) što je bilo 2 dinara ne plaćati.

Vlast se uznemirila, pozvala je sve žandare i stražare na sve ulaze da razgone štrajkaške straže. Zbog toga su štrajkaške straže vrlo brzo dolazile u sukob sa žandari-ma, pa je bilo i uhapšenih, a među njima Đuro Opačić i Mile Dulikrava. Glas se brzo pronio kroz narod da su ova dvojica uhapšeni i narod je pojurio sa svih strana prema općinskom zatvoru. Masa je tražila odmah puštanje na slobodu uhapšenih drugova. Nalet mase bio je silan i žandari su se morali povući prebacivši puške na gotovs. Masa nije uzimala, nego se još više raspalila. Vlast je kapitulirala i iz zatvora su odmah pušteni uhapšeni drugovi koji su istovremeno održali govore da ne odstupaju od postavljenih zahtjeva.

Općinska uprava odmah je izdala proglas da se pijacovina smanjuje. No štrajkaši nisu dozvolili da stražar koji je to objavljivao narodu dovrši do kraja govoreći „nisu oni nama ništa dali dobrovoljno, nego smo mi to

silom oteli“. Tada se formirala povorka od 6.000 demonstranata koja je prihvatila parole: „Živio Narodni front“, Dolje fašizam“, „Dolje gulikože“. Najviše se demonstriralo protiv Svetozara Davidovića, predsjednika Općine Glina. On je u mladosti bio glumac u Zagrebu, pa su na račun toga padale duhovite parole koje su seljaci lako prihvaćali: „Dolje glumac, dolje junac“.

Povorka se formirala pred Općinom i krenula prema kući predsjednika Davidovića koji se sakrio na tavanu Općine. Po dolasku do njegove kuće masa je tražila da izađe Davidović i žestoko demonstrirala. Povorka je dalje krenula pred stan kotarskog načelnika Pajića, koji se pomolio na prozoru svog stana i pokušao da održi neki demagoški govor: „Braćo, sve će se urediti, umirite se, bolestan sam“. Međutim, od galame nije mogao da govori. Seljaci su mu duhovito odgovarali: Kad si bolestan, hajde bogu, lopove, što čekaš u ovom zemaljskom blatu“. Poslije (12) toga povorka je krenula pred kotarsko načelstvo. Tu su pojedini drugovi održali govore koji su naravno bili političke prirode. U njima su raskrinkavani korumpirani činovnici i lažni narodni poslanici. Demonstracije su trajale nekoliko sati. Uspjeh je bio zadovoljavajući. Demonstranti su se mirno razišli svojim kućama.

Značaj demonstracija protiv pijacovine bio je u slijedećem: iako je glavni zahtjev seljaka bio slobodna trgovina, dakle zahtjev buržoaski ipak i taj zahtjev komunisti su pravilno mogli iskoristiti i na tom zahtjevu organizirati masu seljaka protiv buržoazije jer buržoazija to nije mogla niti je htjela riješiti. Njeni interesi su joj diktirali da zauzme stav slobodne trgovine. Te buržoaske parole u rukama radnih masa postajale su revolucionarne jer su u tadašnjoj situaciji bile uperene protiv buržoazije.

Seljaci su se uvjerali da svojim vlastitim snagama mogu izvojevati pobjedu samo kada jedinstveno i organizovano istupaju.

Glina je trgovački centar gdje svakog sajmenog dana, svake srijede, dolazi mnogo naroda iz drugih kotara: Cazina, Petrinje, Kostajnice, Vrginmosta, Slunja i Vojnića. Taj je narod prvi put imao prilike da vidi ovako masovne demonstracije.

Ogromno oduševljenje zavladao je kod naroda. Pri susretu su razgovarali samo o tome. U ovim demonstracijama učestvovali su jednako Srbi, Hrvati i Muslimani. Na djelu se stvarao narodni front i borbena jedinstvo i bratstvo naših naroda.

Značaj demonstracija protiv pijacovine bio je u tome što se cijeli državni aparat veoma uplašio. Seljaci, kada

su dolazili službeno ili privatno u kancelariju, tada su nailazili na dobar prijem; odmah au im rješavali stvari bez birokratskog odugovlačenja, bez vikanja na stranku. Seljaci su osjetili da su svojom borbom izvojevali jednu pobjedu.

Velike demonstracije u Glini protiv pijacovine dale su novi podstrek masama i drugovi iz komunističke grupe izvodili su niz akcija koje su mase oduševljeno prihvaćale.

Da bi frankovci razbili bratstvo-jedinstvo naroda organizirali su u to vrijeme ubojstvo katoličkog svećenika Janka Vedrine u selu Bučici. Ubojstvo je izvršio Stipe Vidaković, a po nagovoru advokata dr Mirka Puka. Poslije ubojstva popa Janka Vedrine frankovci su izvršili napad na katoličkog svećenika u Viduševcu. Frankovci su ove napade tumačili kako to vrše Srbi, seljaci Majskopoljančani i Selištani i da je to sve upereno protiv katoličkih svećenika i Hrvata.

U „Proleteru“ od 1934. ili 1935. godine bilo je sugerirano da iz sela treba goniti finance i žandare. Financi su dolazili u selo da sijeku duhan, koji su sadili seljaci. Zaista, naši aktivisti u selima, a naročito Joso Marjanović uspjeli su da povežu devet sela sve do Kupe te je bilo dogovoreno da se pri ulasku žandara ili financa u selo dade znak zvonom za uzbunu. I zaista na dati znak dizali su se seljaci sa svih strana i progonili žandare i finance. U nizu tih akcija najznačajnija je ona koju je organizirao i predvodio Joso Marjanović u Šumsko-imovnoj općini Pokule. Naime, u toj šumi postojale su livade za košnju i za ispašu stoke. Jednog dana bilo je dogovoreno da seljaci iz svih devet sela dotjeraju blago na ispašu u te livade. Kada su oni došli sa stokom, lugar Gledić iz Taborišta pozvao ih je da se razidu. Međutim seljaci su mu odgovorili da je to njihova zemlja i da su oni jedini gospodari na njoj te su ga potjerali. Lugar je otišao u žandarmerijsku stanicu Bović i tražio pomoć žandara. Ovi su odmah došli na lice mjesta i pokušali da rastjeraju seljake sa stokom. Seljaci su se odupirali i nisu odstupili od svog zahtjeva. Među tim seljacima bilo je i nekoliko frankovaca, koji su nagovorili jednog čovjeka da se privuče do žandara i da ga udari motikom po glavi. I zaista taj čovjek je to učinio. Drugi žandari su otvorili (14) vatru i na mjestu ubili Janka Bubaša i Ivana Medveda. To je bila smišljena provokacije frankovaca. Masa se strahovito raspalila i pojurila na žandare koji su uspjeli pobjeći.

Održan je sastanak na kome je riješeno da se odmah krene u Glinu i da se pita kotarskog načelnika tko je izdao naređenje da se puca u naše ljude. Revoltirana masa

je krenula prema Glini i usput privukla masu ostalih seljaka. Joso Marjanović je iskoristio ovaj momenat i okupljenoj masi održao revolucionarni govor. Skupilo se oko 4.500 ljudi naoružani vilama, sjekirama, motikama i drugim. Marijanović je još pri polasku poslao jednu grupu najprovjerenijih ljudi da idu poprijeko prema Prekopi da razvale Prekopski most kako žandari iz Petrinje ne bi mogli kamionima stići u Glinu.

Glini trgovci, advokati i sva malograđanština se strašno uplašila. Počeli su zatvarati dućane, gostionice, navlačiti rolete na prozore, povlačiti se u kuće. Ni načelnik nije oklijevao. Čim je čuo da seljaci idu u kotar, odmah je telefonski tražio pomoć iz Petrinje. Kada su demonstranti stigli ispred kotarskog načelstva Marijanović ga je pozvao da pred narodom kaže tko je izdao naređenja da se ubijaju naši ljudi. Marijanović je vidio da kotarski načelnik izvrdava i dao mu je rok od pet minuta da odgovori na to pitanje. Još je trebalo nekoliko trenutaka pa da prođe tih pet minuta, kad se pojavile kamioni puni žandara iz Petrinje. Žandarmerijski kapetan, postavivši žandare u borbeni položaj, pozvao je masu da se razide, ali masa se nije htjela razilaziti. Vidjevši to, kapetan je komandirao „pali“, a plotun je ispaljen preko seljaka. Seljaci su se tada razbježali, a ostao je samo Marijanović koji je raširio košulju na prsima i rekao: „pucajte u mene“. Tada su ga uhapsili. (15)

Grupa koja je išla da razvali most kod sela Prekope nije stigla na vrijeme. Tu je grupu predvodio Borić Jožo najbliži suradnik Jose Marijanovića. Ovi seljaci su bili naoružani kao vojska Matije Gupca vilama, sjekirama i roguljama. Kasnije su režimlje pravili viceve kada se masa razbježala: „De pričekaj, sakrij mi taj nadjačak.“

PROVALA I HAPŠENJE DRUGOVA IZ KOMUNISTIČKE GRUPE

Provala grupe desila se preko Kostajnice. Naime, tamo su uhapšeni Nina Maraković, Josip Zmazek i drugi, te je provala došla i do Gline. Tada su u Glini uhapšeni Luka Duran, obućar, Ljuba Smoljanović, trgovački putnik, Marko Horvat, obućar, Veljko Drakulić, učitelj, Joso Marjanović, seljak, Joso Borić, seljak, Ivan Kavurić, seljak, Marko Babić, seljak iz Solne. Još mnogi uhapšeni kao Jandro Šantek, seljak iz Viduševca, ali su odmah preslušani i pušteni kući. Ovo je bio period kada je reakcija nastupala sa svom žestinom, period kada se pribrala poslije masovnog pokreta narodnih masa. Istragu nad uhapšenima vodio je u Petrinji poznati agent iz Zagreba

Šoprek. Pri tom su strahovito mučili i tukli naše drugove.

Poslije hapšenja reakcija ponovno nastupa. Ukidaju se cijene pijacovine, što su bile borbom izvojevane i proglašene cijene od prije demonstracija. Režim poostrava kurs prema svim naprednijim ljudima.

PERIOD SELJAČKE SLOGE I SELJAČKOG KOLA 1937 – 1939. GODINE

Od prvog dana formiranja Seljačke sloge i Seljačkog kola komunisti iz komunističke grupe bili su birani u rukovodstvo organizacije. Narod ih je birao kao najborbenije i najaktivnije (16) političke ljude. Ne samo da su organizacije Seljačke sloge i Seljačkog kola u mnogim selima kotara Gline bile u rukama komunista, već i općinske i kotarske organizacije Seljačkog kola. Moram ovdje istaći da su ove društvene organizacije mnogo doprinijele na širenju marksističke misli na našem području. U organizaciji Seljačkog kola i Seljačke sloge veliku ulogu odigrali su studenti iz Zagreba, Grujica Žarković, Ivanka Muačević, Milka Lasić i zaga kojeg prezimena se više ne sjećam.

Komunisti su preko Seljačkog kola izvodili niz akcija.

Kao primjer navest ćemo samo neke. U Selištu na masovnom sastanku cijeloga sela donesena je rezolucija koju su potpisali svi seljaci, a bila je uperena protiv davanja popu za svetenje vodice komada suhog mesa od svakog domaćinstva i zvonaru 10 kg kukuruza. Ta akcija je potpuno uspjela ako izuzmemo nekoliko crkvenih odbornika i seljaci nisu više davali. Iste 1937. godine došao je u Selište da održi sastanak kandidat Jugoslavenske nacionalne stranke Jovo Košutić iz Gline. No nije mogao

da kaže ni jedne riječi, jer su seljaci predvođeni komunistima galamom onemogućili sastanak. Poslije toga, seljaci su izašli na cestu i kroz selo nekoliko puta prodefilirali s parolama: „Dolje fašizam“, „Dolje vlada Stojadinovića“, „Živio SSSR, živio Narodni front“. Poslije toga Košutić je otišao kotarskom načelniku i tužio cijelo selo da su svi komunisti. Od tog vremena ni jedan od buržoaskih političara nije održao sastanak u tom selu. Jedino su komunisti održavali sastanke.

Seljačka sloga u hrvatskim selima u krajevima gdje smo mi imali utjecaja bila je u rukama komunista i naših simpatizera naročito u kraju Marijanovića, a u drugim selima bila je u rukama seoskih bogataša i frankovaca. Kasnije vodstvo Seljačke sloge raspušta organizacije kojima su rukovodili naši ljudi. (17)

Sporazum Cvetković-Maček 1939. godine, stav jugoslavenske vlade u pitanju II. svjetskog rata, kao i u ratu u Finskoj utjecali su na vrlo oštru diferencijaciju u redovima Seljačkog kola i Seljačke sloge. Vodstvo Seljačkog kola na čelu sa Adamom Pribičevićem počelo je da piše u listu „Seljačko kolo“ protiv Sovjetskog saveza. Objavlivanjem prvog takvog članka masovno je vraćen list zbog napada na Sovjetski savez i napominjalo da nam takav list više nije potreban.

Seljačko kolo i Seljačka sloga odigrali su svoju ulogu u podizanju kadrova. Komunisti su legalno istupali pred masama i tu su stjecali prva znanja u rukovođenju s njom.

I na kulturnom polju radilo se dosta. Prvi put priređuju se priredbe u selima s horskim pjesmama i raznim kazališnim komadima. Veljko Drakulić osobno je pridonio mnogo na tom polju odgajajući svakodnevno pojedine diletantske grupe u Selištu, Solini i drugim selima.

Sl. 8. Osnivačka skupština ogranka Seljačkog kola u Obljaju, srez glinski (Kalendar Seljačko kolo, Zagreb 1939., 79)

Kolika je žed seljaka bila za kulturnim uzdizanjem vidi se najbolje iz slijedećih primjera: seljaci i seljanke predvođeni Josom Marijanovićem dolazili su gotovo svakodnevno iz Soline do Gline, gdje ih je poučavao Veljko Drakulić. Svaki put pješačili su zbog toga po 24 kilometra. Isto tako diletantska grupa iz Selišta davala je u Narodnom kazalištu i u Domu sindikata u Zagrebu kazališni komad s odličnim uspjehom.

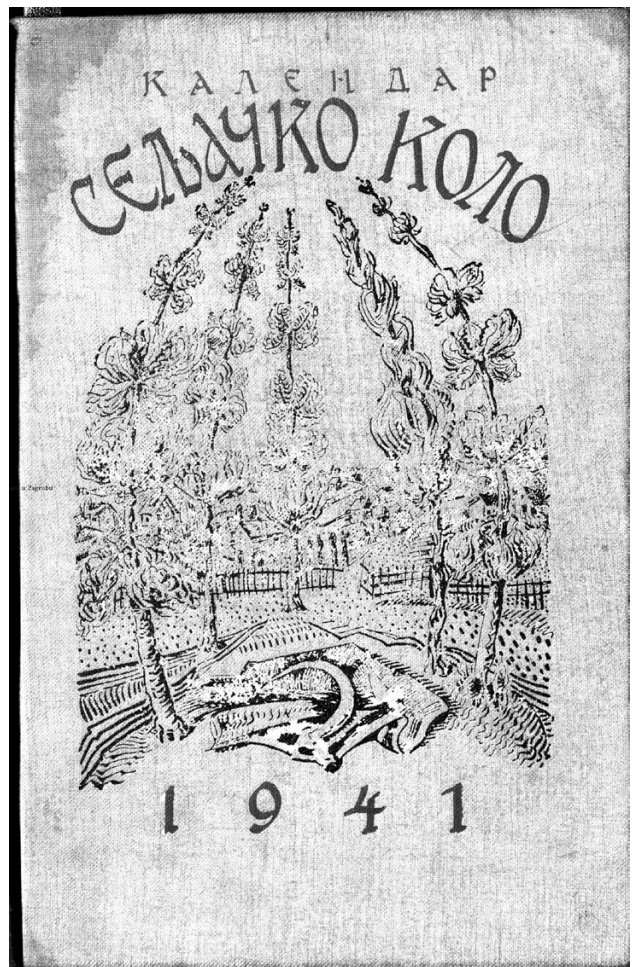
1937. godine dolazi u Glinu Čedo Rajačić, advokat. Ubrzo Čedina kancelarija postaje pravo političko sastajalište svih naprednih ljudi. Svake srijede Čedo je držao informacije i prisutne upoznao s političkom situacijom u svijetu i kod nas. Tu se prodavala naša legalna štampa i skupljala od simpatizera crvena pomoć. Tu je politički pripremljen dobar dio drugova za prijem u KP. Čedo je bio odličan masovik koji je osvajao slušaoce. Svi koji su redovno dolazili u kancelariju smatrali su to svojom obavezom i tako nisu imali posla iako nisu imali poslije toga sajmenoga dana, u Glinu su dolazili radi Čede. Tako su ti ljudi postali i postajali agitatori koji (18) su bili informirani o događajima.

Zamjenik Čedin bio je Nikica Pavlić rodom Banjalučanin stari komunista, koji je djelovao među glinskim intelektualcima.

Čedo je dobivao partijski materijal preko Zagreba i to od Otokara Keršovanija i Ognjena Price. Uvijek ga je prije proučio nego partijska organizacija, jer smo mi dobivali redovnim putem preko OK KPH Karlovac. Mnogi posjetioči Čedine kancelarije smatrali su se komunistima iako nisu bili članovi KP. Čedo Rajačić odigrao je značajnu ulogu u popularizaciji Partije i njene linije. On je omogućavao Kotarskom komitetu KPH Gline da sve direktive legalno može prenositi preko tih masovnih sastanaka. Tu su se mnogi učili da govore pred masom. To je za nas komuniste bila prava škola govornišva, jer je Čedo znao da podstakne i one najzativnije, da i oni javno istupaju.

Ovdje moram napomenuti da su počele aktivno raditi grupe SKOJ-a u školama i to u Gimnaziji u Sisku, Zagrebu, Srednjoj tehničkoj školi i u Beogradu. U gotovo svim tim školama bilo je đaka iz našeg kotara koji su u ogromnoj većini bili skojevci. Dolaskom na praznike u svoja sela donosili su marksističke knjige, brošure i naprednu beletristiku i davali omladini i naprednim seljacima da čitaju. Isto tako su sami širili marksističke ideje.

Njihov utjecaj bio je prilično velik u masama i oni su pridonijeli popularizaciji Sovjetskog saveza i ideja marksizma-lenjinizma.

Sl. 9. Kalendar Seljačko kolo 1939, Društvo „Seljačko kolo“, Zagreb 1941.

FORMIRANJE PARTIJSKIH ORGANIZACIJA I KOTARSKOG KOMITETA

Iz izloženog se vidi da su postojali svi uvjeti kako subjektivni, tako i objektivni da se oforme partijske organizacije na području kotara Gline. Ovdje moram istaknuti da se počelo (19) aktivnije i organizovanije stvarati partijske organizacije po selima dolaskom Miladina Šurbata, geometra na naš teren i Ranka Mitića.

Kada je 1939. godine izdan letak povodom izbijanja II. svjetskog rata mi smo ga dobili u Glini. Letak je došao preko Karlovca, a išao je od ruke do ruke. Kratko vrijeme poslije toga Miladin Šurbat, geometar iz Gline, stupio je preko Nenada Drakulića „Brace“ u Karlovcu u vezu s Ivom Marinkovićem, koji je tada bio sekretar MK KPH Karlovac. Uskoro i Ivo dolazi u Glinu i formira se privremeni Kotarski komitet KPH u Glini. To je bilo oktobra 1939. godine.

Sastanak je održan u stanu Miladina Šurbata. Na sastanku su bili Miladin Šurbat, Ranko Mitić, Veljko Drakulić i Ilija Opačić „Ićo“. Na tom sastanku je zaključeno da treba početi sa formiranjem partijskih organizacija na principu ćelija u svim selima kotara Glina. Kako su postojali svi uvjeti, a postojali su i provjereni kadrovi, organizaciju treba što više omasoviti.

Za sekretara privremenog Kotarskog komiteta KPH Glina izabran je Miladin Šurbat. Za nekoliko dana taj komitet je oformio partijske organizacije u Glini, Gornjem Selištu, Donjem Selištu, Donjem Selištu II., u Klačnici, Dragotini, Malom Gracu i Joševici.

Nakon povratka Jose Marijanovića s robije privremeni Kotarski komitet odmah ga je uključio u svoj sastav. Poslije toga je Joso Marijanović u hrvatskim selima formirao ćelije i to u Viduševcu, Maloj i Velikoj Solini, Gračnici i Selkovcu.

Okružni komitet postavio je zadatak Glinskom komitetu da osniva partijske organizacije i u kotaru Vrginmost. Tako su u tom kotaru formirane četiri ćelije i to Staro Selo, Perna, Malička i Bović. (20)

PRVOMAJSKA AKCIJA 1940. GODINE

Za prvomajsku proslavu bilo je angažirano cjelokupno partijsko članstvo, uključujući i naše simpatizere. Kotarski komitet KPH Glina primio je od Kotarskog komiteta KPH Petrinja proglašavanje CK KPJ povodom 1. maja 1940. godine. Kotarski komitet je napravio plan da akcija počne 30. aprila naveče od 22 sata. Partijski aparat je funkcionirao tačno i po planu. Svako selo bilo je obilježeno letcima i crvenim zastavama bez obzira ima li partijaca ili nema. Dužnost je bila svake ćelije u čijem susjednom selu nije bilo organizacije da i to selo dobije letke i parole. U Glini nije bilo ulice gdje nije bilo parola i proglašavanje CK KPJ, a bilo je izvješeno i šest crvenih zastava. Svako selo u kotaru, kuće, škole i crkve koje su bile pogodne za pisanje parola bile su ispisane prvomajskim parolama, letcima, a gotovo u svakom selu izvješena je crvena zastava.

Prvog maja 1940. godine bila je srijeda, kada je sajam u Glini. Sa svih strana narod je išao i čitao parole i proglašavanje CK KPJ, a neki su prvi put vidjeli crvene zastave. Uspjeh akcije bio je vanredan. Na veliko se pričalo i komentiralo. Ni u Glini ni u cijelom kotaru tada nitko nije pao u ruke policije.

PRVA KOTARSKA KONFERENCIJA KPH ZA GLINU

Prva kotarska konferencija za kotar Glinu održana je koncem maja 1940. godine u Donjem Selištu u kući Ilije Klobičara „Ićana“. Za Partijsku konferenciju su birani delegati svih ćelija. Bilo je prisutno 23 delegata. Od Mjesnog komiteta KPH Kalrovac bio je prisutan Rašo Stanislavljević.

Konferencija je imala slijedeći dnevni red: (21)

- 1 Politička situacija – referent Rašo Stanislavljević
- 2 Politička situacija u kotaru i organizaciona pitanja – referent Ranko Mitić
- 3 Biranje Kotarskog komiteta i delegata za Okružnu konferenciju KPH Karlovac

Konferencija je konstatala da je u vrlo kratkom vremenu partijska organizacija uspjela organizirati ćelije u prilično velikom broju sela, te da su izvršavane direktive disciplinirano i s mnogo volje i inicijative, a posebno je naglašeno da je prvomajska akcija uspjela u potpunosti. U referatu kao i u diskusiji ocijenjeno je da je znatno porastao utjecaj KPJ na mase, pa je konferencija konstatala da je naša partijska organizacija postala ozbiljan politički faktor u kotaru. Tada je partijska organizacija brojala 88 članova KPJ.

Na konferenciji je izabran Kotarski komitet KPH za Glinu slijedećeg sastava: sekretar Ranko Mitić, članovi: Veljko Drakulić, Dragan Petrović, Joso Marijanović i Stojan Vujaklija Čokan. Glasanje je bilo tajno. Kandidati su dobili 100% glasova. Za delegate za Prvu konferenciju OK KPH Karlovac izabrani su Ranko Mitić, Dragan Petrović i Simo Todorović.

DJELOVANJE KOMUNISTA U MASAMA (22)

Naša Partijska organizacija posvećivala je mnogo pažnje radu na organizaciji Crvene pomoći. Taj rad uzimao je masovne oblike naročito u općini Stankovac, gdje je Crvenom pomoći rekovodio Joso Marijanović. Oni su skupljali kiriju od po 30 kola tanina, prodavali ga i sve davali za Crvenu pomoć, za žrtve bijelog terora, za naše španske borce. Slali smo naše obučarske radnike u Karlovac gdje je napravljeno 290 pari cipela i poslano našim španskim borcima u logorima u Francuskoj. (22)

Na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ ocijenjena je kao najbolja partijska organizacija koja je najviše skupila crvene pomoći Okružna partijska organizacija Karlovac.

U svim selima glinskog kotara stalno su izvođene akcije. Partijske organizacije su samoinicijativno ispisivale

protivratne parole i parole protiv Vlade, a za oslon na SSSR. Novembarski leci CK KPJ 1940. godine bili su podijeljeni u mjestu Glina i u svim selima.

U početku vlasti su brisale parole, ali kasnije su od toga odustale jer što su više brisali, komunisti su ih još više pisali.

Kotarski komitet KPH Glina objedinjavao je rad pet općinskih komiteta i to: Općinski komitet Klasnić – sekretar Dragan Petrović, Općinski komitet Mali Gradac – sekretar Đuro Trivanović, Općinski komitet Solna – sekretar Joso Marijanović, Općinski komitet Maja – sekretar Čiro Mađarac i Općinski komitet Jabukovac – sekretar Mirko Šteković. U Jukinačkoj općini kao i u mjestu Glina nije bilo posebnog općinskog komiteta jer je na tom području živio veći broj članova Kotarskog komiteta.

Već u to vrijeme na području kotara Glina postojalo je 30 partijskih ćelija sa oko 284 članka KPH i 150 članova SKOJ-a.

Partijske organizacije su u to vrijeme organizirale štrajkove protiv trgovaca drvom koji su se udružili u kartel i tako smanjivali cijenu. Ti trgovci Adam Pejić, Ivica Starčević, Stevo Gajić napravili su međusoban kartel i smanjili otkupnu cijenu drvetu. Kotarski komitet preuzeo je niz organizacijskih priprema i formirao štrajkaški odbor. U tom štrajku izdano je nekoliko letaka s potpisima štrajkašnog odbora. Štrajk je s uspjehom završen. (23)

Štrajk transportnih radnika na željezničkoj stanici Glina isto tako se završio s uspjehom.

Učestale su demonstracije u selima protiv rata, protiv skupoće i za oslon na SSSR. U nizu sela održane su demonstracije protiv vlade Cvetković – Maček i protiv rata. Najznačajnija demonstracija protiv rata održana je u selu Dragotina pod rukovodstvom Sime Todorovića. Parole koje su demonstranti uzvikivali bile su „Dolje Vlada, Dolje rat, Živio SSSR, Živjela Komunistička partija“. Posljednjih nekoliko mjeseci uoči Aprilskog rata 1941. godine Partijska organizacija u glinskom kotaru koncentrirala je sve svoje snage na agitaciju u masama radi nužnosti stvaranja čvrste obrane zemlje od nastupajuće agresije fašističkih sila Njemačke i Italije. Da bi se postigli što povoljniji međunarodni uvjeti za obranu zemlje, a eventualno i za onemogućavanje napada Partijska organizacija u glinskom kotaru dala je punu i beskompromisnu podršku stavu CK KPJ da se od jugoslavenske vlade zathijeva da se Jugoslavija osloni i čvrsto veže sa SSSR-om. U toj orijentaciji partijske organizacije su pristupile održavanju masovnih sastanaka s narodom

na kojima su komunisti objašnjavali masama da je jedini izlaz iz situacije stvaranje pakta o uzajamnoj pomoći sa SSSR-om. Ti su se sastanci održavali u kućama i u selima polulegalno, a posljednja 2-3 mjeseca pred rat i javno.

Svaka ćelija bila je zadužena da rasporedi rad tako da obuhvati cijelo selo i da članovima Partije idući od kuće do kuće ili skupljajući žitelje iz nekoliko kuća objašnjava stav KPJ u pitanjima vanjske i unutarnje politike. Ovo je bio novi vid agitacije koju smo tada prvi put upotrijebili masovno. Iz saznanja do tada i ovih objašnjenja komunisti masama je bilo jasno da ako ne sklopimo pakt o uzajamnoj pomoći sa SSSR-om nećemo moći očuvati nezavisnost zemlje. (24) Pristupanjem jugoslavenske vlade Trojnom paktu marta 1941. godine mase su dočekale s najvećim negodovanjem. Povodom toga Kotarski komitet KPH za Glinu donio je odluku da se odmah u svim selima organiziraju masovni sastanci, da se narodu ukaže na izdaju jugoslavenske vlade i posljedice pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu. Nije bilo sela gdje nisu bili održani takvi sastanci. U selima Selištu, Dragotini i Klasniću u neposrednoj blizini žandarmerijske kasarne održan je sastanak na kome su govorili Ranko Mitić i Milutin Baltić. Sa svih tih masovnih sastanaka upućivane su rezolucije i pisma koje je potpisalo na hiljade ljudi, žena i omladine i to rezolucije i pisma s potpisima upućivani su pojedinim ministrima i Vladi u Beograd. Nakon 27. marta, kada je srušena Vlada Cvetković – Maček, narod kotara Gline tim događajem bio je oduševljen. Raslo je povjerenje da će narodi Jugoslavije smoci dovoljno snage da prisile novu Vladu da se veže čvrsto sa SSSR-om i učini sve za demokratizaciju zemlje i njenu obranu od fašističke agresije. Svaki učesnik na prethodnim masovnim sastancima i potpisnik protestne rezolucije prethodnoj Vladi osjećao je sebe i svoj udio u obaranju Vlade Cvetković-Maček. S tim osjećajem, s još većim žarom prišli su pripremama za obranu zemlje, spremajući se na to da prisile i novu Vladu. No događaji su bili brži i razvijali su se mimo htijenja i želja ogromne većine naroda glinskog kraja.

APRILSKI RAT 1941. GODINE

Kotarski komitet primio je direktive Partije i CK KPJ na partijske organizacije da treba ići u prve redove borbe za obranu nezavisnosti zemlje. Komunisti su pomagali mobilizaciju i tako pokazivali primjerom dajući konje, kola i sve ostalo. Međutim, državni vojni aparat bio je sav u rukama V. kolone. Ustaše su razvile živu aktivnost. Kotarski načelnik u Glini Milić nije poduzimao

uopšte nikakve mjere protiv V. kolone, već naprotiv surađivao je zajedno s njima. Ustaški banditi u Glini otvorili su prozore i pomoću zvučnika prenosili Pavelićev govor da se Hrvati dižu na ustanak. Kotarski komitet, uvidjevši situaciju, poslao je delegaciju komandantu mjesta Gline, rezervnom majoru, koja mu je obrazložila situaciju. To je bio pošten oficir i čovjek. Prihvativši obrazloženje Kotarskog komiteta, on se suprotstavio kotarskom načelniku, ali nije dobio podršku od ostalih oficira pa je sva posada bila razoružana od ustaških bandita i Hrvatske seljačke zaštite.

Desetog aprila proglašena je tzv NDH. Kotarski načelnik Milić odmah je naredio da se uhapsu istaknuti komunisti i to: Joso Marijanović, Miladin Šurbat, Jandro Šantek i Adam Korak. Sve su to bili istaknuti članovi KPJ i svi su kasnije nastradali u koncentracionim logorima tzv. NDH izuzev što je Marijanović uspio da pobjegne i da odmah stupi u partizane.

Od Kotarskog komiteta ostali su živi samo sekretar Ranko Mitić i Veljko Drakulić, koji je bio u robstvu u Italiji kao jugoslavenski rezervni oficir.

SPISAK ČLANOVA I KANDIDATA ZA ČLANOVE KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE NA PODRUČJU KOTARA GLINA DO APRILA 1941. GODINE

1.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU HAJTIĆ

- 001 Ćiro Madžarac – prvoborac
- 002 Mile Dodoš – prvoborac, poginuo u NOV-i na Sutjesci 1943. godine
- 003 Stojan Cico – prvoborac, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 004 Petar Lazić – učesnik NOR-a
- 005 Ilija Slijepčević – učesnik NOR-a
- 006 Milovan Ćosić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 007 Mile Velebit – učitelj, poginuo u Vrnograču 1941. godine
- 008 Janko Ćosić – prvoborac, poginuo u NOV-i u Crnoj Gori
- 009 Petar Slijepčević – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

2.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU BUZETA

- 010 Mile Muždeka – ubijen od ustaša 1941. godine
- 011 Aleksa Kuka – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 012 Jovo Krnjaja – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 013 Nikola Samardžija – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

3.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU BIJELE VODE

- 014 Jovica Branković – seljak, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 015 Ćiro Branković – seljak, ubijen od ustaša 1941. godine
- 016 Živko Jelić – učesnik NOR-a
- 017 Stevo Jelić – seljak, ubijen od ustaša 1941. godine
- 018 Pero Branković – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 019 Nikica Metikoš – seljak, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 020 Simo Kukuleča – seljak, učesnik NOR-a
- 021 Luka Šesto – učesnik NOR-a
- 022 Dragan Rula – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

4.**PARTIJSKA ČELIJA I. U SELU DONJE SELIŠTE**

- 023 Stevo Klobučar – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 024 Ivan Medved – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 025 Marko Medved – prvoborac, poginuo u NOR-u
- 026 Josip Medved – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
- 027 Luka Čučković – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 028 Đuro Sarapa – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 029 Milka Tarabić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 030 Ilija Klobučar – učesnik NOR-a
- 031 Pero Fratrović – bio na robiji 9 godina, poginuo u NOR-u u Srbiji
- 032 Pero Sladović – poginuo u NOR-u
- 033 Ilija Tarabić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 034 Ilija Čučković – učesnik NOR-a
- 035 Mirko Baltić – krojač, prvoborac, poginuo kao delegat voda u NOV-u

5.**PARTIJSKA ČELIJA II. U SELU DONJE SELIŠTE**

- 036 Mirko Baltić – prvoborac, poginuo u NOV kao politički komesar brigade
- 037 Živko Baltić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 038 Branko Baltić – učesnik NOR-a
- 039 Jovan Baltić – učesnik NOR-a
- 040 Mile Dulikrava – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 041 Mirko Sužnjević – đak, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

6.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU RAVNO RAŠĆE**

- 042 Stojan Pađen – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 043 Ljuban Resanović – poginuo u NOR-u 1941. godine
- 044 Stojan Ostojić – učesnik NOR-a
- 045 Nikola Baltić – izbjegao od ustaša u Beograd 1941. godine
- 046 Mihajlo Pađen Mišin – izbjegao od ustaša u Beograd 1941. godine
- 047 Janko Novaković Milan – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 048 Lazo Kralj – učesnik NOR-a (izbjegao u Beograd – Đ. R.)

7.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU MALI GRADAC**

- 049 Đuro Trivanović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 050 Gligo Jakšić – sekretar ćelije, prvoborac, umro od tifusa 1943. godine
- 051 Đuro Koljaja – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 052 Stevo Komljenović Kosić – prvoborac, poginuo u NOV, u Crnoj Gori, 1943.
- 053 Đuro Tintor – izbjegao od ustaša u Beograd 1941. godine
- 054 Stanko Kreća – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

8.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU DRENOVAC**

- 055 Petar Vladić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 056 Nikola Kovarbašić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

- 057 Mile Jovičić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori, 1943. godine
 058 Petar Jovičić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori, 1943. godine
 059 Đuro Jovičić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 060 Kuzman Jovičić – prvoborac
 061 Adam Babić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
 062 Simo Petrović Šima – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 063 Mile Tarabić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 064 Mile Babić – u njemačkom zarobljeništvu
 065 Đuro Babić – prvoborac
 066 Nikola Babić – prvoborac
 067 Dušan Babić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
 068 Luka Jovičić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
 069 Ranko Baždar – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 070 Mile Vladić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
 071 Milan Pavlica – bio kandidat za člana KPJ, poginuo u NOB 1941. godine
 072 Đuro Babić – bio kandidat za člana KPJ, poginuo u NOB 1941. godine

9.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU GORNJE SELIŠTE

- 073 Ranko Mitić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 074 Dragan Mitić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 075 Ljuban Mitić – bio kandidat za člana KPJ, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 076 Milutin Baltić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 077 Miloš Kotaranin – prvoborac, poginuo u NOB-u
 078 Dušan Mitić – bio kandidat za člana KPJ, – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 079 Slavko Solar – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 080 Đuro Relić – prvoborac, poginuo u NOR-u
 081 Ljuban Relić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 082 Mitar Jednak – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori kao komandant bataljona

10.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU DRAGOTINA

- 083 Dušanka Božić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 084 Stojan Kladar – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 085 Petar Vinčić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 086 Simo Todorović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 087 Jovo Krnjajić
 088 Milić Krnjajić
 089 Pero Vukičević
 090 Živko Vinčić
 091 Jovan Dabić
 092 Simo Todorović /2/ - - nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 093 Ranko Todorović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 094 Ilija Ognjenović
 095 Nada Vinčić
 096 Adam Todorović
 097 Mile Todorović
 098 Milka Todorović
 099 Ilka Todorović

- 100 Stevo Todorović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 101 Milka Todorović /2/
- 102 Stoja Dabić
- 103 Ljuban Gajen
- 104 Milan Vukičević
- 105 Miloš Jaredić
- 106 Jovo Badrić
- 107 Ilija Bajić
- 108 Nikola Todorović
- 109 Janko Todorović
- 110 Simo Todorović
- 111 Mojsije Bulat
- 112 Dušan Dabić
- 113 Stanko Kurepa
- 114 Nikola Krnjajić
- 115 Nikola Dabić
- 116 Janko Jaredić
- 117 Mitar (ili Miloš – Đ. R.) Jaredić
- 118 Đuro Karapandža

11.

PARTIJSKA ĆELIJA U SELU DABRINA

- 119 Stojan Todorović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 120 Dušan Todorović – prvoborac, poginuo u NOV-i
- 121 Mile Todorović – prvoborac, poginuo u NOV-i
- 122 Stojan Gavrilović – učesnik NOR-a
- 123 Seka Gavrilović – učesnik NOR-a
- 124 Mile Gavrilović – učesnik NOR-a
- 125 Pero Gavrilović – ubijen od ustaša
- 126 Mojsije Badrić – ubijen od ustaša 1941. godine
- 127 Milan Bulat – učesnik NOR-a (nosilac Partizanske spomenice 1941. godine /Đ. R./)

12.

PARTIJSKA ĆELIJA U SELU ŠAŠAVA

- 128 Mičo Momić – učesnik NOR-a
- 129 Pero Roksandić – učesnik NOR-a
- 130 Slobodan Galogaža – učesnik NOR-a
- 131 Milan Roksandić – učesnik NOR-a
- 132 Dušan Roksandić – prvoborac, poginuo kao politički komesar bataljona
- 133 Stevo Stojanov Momić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 134 ? Galogaža – učiteljica, neutvrđenog imena i prezimena, učesnica NOR-a
- 135 Dušan Stojanov Mamić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
- 136 Mile Macakanja – prvoborac, poginuo u NOV-i

13.

PARTIJSKA ĆELIJA U SELIMA OBLJAJ I BOJNA

- 137 Ranko Eremija – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 138 Lazo Čučković „Klarić“ – kandidat za člana KPJ, ubijen od ustaša 1941. godine

- 139 Rade Grmuša – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
 140 Rade Dabić – prvoborac, poginuo u NOV-u u Crnoj Gori
 141 Mile Rakas – ubijen od ustaša 1941. godine

14.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU BALINAC**

- 142 Ilija Opačić „Ićo“ - prvoborac
 143 Petar Vranješ – učesnik NOR-a
 144 Eva Vranješ – učesnik NOR-a
 145 Mika Opačić – učesnik NOR-a
 146 Dušan Roksandić – učesnik NOR-a
 147 Stevan Vranješ – prvoborac, poginuo u NOB-i
 148 Simo Čučković – prvoborac, poginuo u NOB-u
 149 Damjan Čučković – učesnik NOR-a
 150 DMITAR ROKSANDIĆ – prvoborac, poginuo u NOB-u
 151 Petar Stankov Čučković – učesnik NOR-a
 152 Kuzma Roksandić – ubijen od ustaša 1943. godine
 153 Dušan Momić – poginuo u NOR-u
 154 Mile Vranješ – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

15.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU ŠIBINE**

- 155 Ljuban Đaković – prvoborac, poginuo u NOR-u 1942. godine
 156 Vlado Đaković – učesnik NOR-a
 157 Petar Vranješ – učesnik NOR-a
 158 Jovo Baždar – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

16.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU VELIKA SOLNA**

- 159 Joso Marijanović – prvoborac, poginuo u NOR-u
 160 Ivan Petra Kavurić – učesnik NOR-a
 161 Marko Ivana Babić – učesnik NOR-a
 162 Marko Marka Babić – ubijen od ustaša
 163 Ivan Martina Kavurić – učesnik NOR-a
 164 Blaž Đure Dobrenić – učesnik NOR-a
 165 Luka Đure Dobrenić – kandidat za člana KPJ, učesnik NOR-a
 166 Luka Šime Krzmarević – prvoborac, poginuo u NOR-u
 167 Marko Josipa Kavurić – kandidat za člana KPJ, učesnik NOR-a
 168 Pajo Tome Kavurić – učesnik NOR-a
 169 Imbro Antolović – učesnik NOR-a

17.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU MALA SOLNA**

170. Josip Ivana Borić – prvoborac
 171. Tomo Rožić – učesnik NOR-a
 172. Nikola Tome Radenić – napustio članstvo u Partiji, stupio u ustaše, strijeljan od partizana

18.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU DONJI SELKOVAC**

- 173. Josip Tome Strgar - prvoborac
- 174. Ivan Josipa Strgar – učesnik NOR-a
- 175. Marko Janka Šašo – učesnik NOR-a
- 176. Ivan Marka Sučec – učesnik NOR-a
- 177. Mato Tome Pereković – učesnik NOR-a
- 178. Tomo Pereković – prvoborac, poginuo u NOR-a
- 179. Ivan Marka Crnolatac – napustio članstvo u Partiji, stupio u ustaše, strijeljan od partizana
- 180. Stanko Pereković – bio kandidat za člana KPJ, stupio u domobrane i poginuo kao domobran
- 181. Ivan Josipa Sučec – učesnik NOR-a

19.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU DONJI VIDUŠEVAC**

- 182. Jandre Martina Šantek – ubijen od ustaša 1941. godine
- 183. Ivan Jakova Šantek – učesnik NOR-a
- 184. Ivan Ivana Grbeša – učesnik NOR-a
- 185. Marko Školneković – učesnik NOR-a
- 186. Mato Hrkovac – učesnik NOR-a

20.**PARTIJSKA ČELIJA U SELIMA BRUBANJ I BREZOVO POLJE**

- 187. Đuro Radanović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 188. Mile Petrović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 189. Janko Ostojić – kandidat za člana KPJ
- 190. Vasilj Ostrojić – knadidat za člana KPJ, prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
- 191. Dragan Radanović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

21.**PARTIJSKA ČELIJA U SELU DONJI I GORNJI KLASNIĆ**

- 192. Adam Ognjenović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 193. Dušan Slijepčević – ubijen od ustaša 1941. godine
- 194. Dragan Petrović – ubijen od ustaša 1941. godine
- 195. Jelena Relić – mučena poslije hapšenja od ustaša
- 196. Đuro Relić – ubijen od ustaša
- 197. Samoilo Slijepčević – ubijen od ustaša
- 198. Živko Petrović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 199. Dušan Sarapa – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 200. Danica Šikanja – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 201. Evica Petrović – kandidat za člana KPJ, – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 202. Simo Prusac – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 203. Stevan Brkić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 204. Branko Petrović – ubijen od ustaša 1941. godine
- 205. Dako Ognjenović – ubijen od ustaša 1941. godine
- 206. Petar Zorović – u njemačkom zarobljeništvu od aprila 1941. godine
- 207. Milan Podunavac – ubijen od ustaša 1941. godine
- 208. Ilija Bijelić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

- 209. Milan Bogović – učesnik NOR-a
- 210. Stevo Ognjenović – ubijen od ustaša 1941. godine
- 211. Stevo Vučković – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 212. Lazo Slijepčević – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

22.

PARTIJSKA ĆELIJA U SELU ŠUŠNJAR

- 213. Dušan Milobratović – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 214. Dušan Dražić – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 215. Đuro Bunčić „Bracan“ – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 216. Milkan Bunčić – isključen iz KPJ
- 217. Dušan Brkić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
- 218. Adam Bakrač – učesnik NOR-a
- 219. Joco Marčetić – prvoborac, poginuo u Crnoj Gori
- 220. Milan Dražić – napustio KPJ 1941. godine
- 221. Đuro Dražić – ubijen od ustaša
- 222. Janko Dražić – napustio KPJ 1941. godine

23.

PARTIJSKA ĆELIJA U SELU GRAČENICA

- 223. Đuro Rohak – učesnik NOR-a
- 224. Ivo Rohak – ubijen od ustaša 1943. godine
- 225. Slavko Rohak – učesnik NOR-a
- 226. Josip Rohak – učesnik NOR-a
- 227. Ivan Krovinović – učesnik NOR-a
- 228. Ivan Janka Banović – učesnik NOR-a

24.

PARTIJSKA ĆELIJA U SELU GLINSKO NOVO SELO

- 229. Petar Vidnić – učesnik Oktobarske revolucije, učesnik NOR-a
- 230. Anton Vidnić – učesnik NOR-a
- 231. Pajo Škrinjarić – učesnik NOR-a
- 232. Stjepan Brodarić – učesnik NOR-a

25.

PARTIJSKA ĆELIJA U SELU SKELA

- 233. Đuro Štajduhar – učesnik NOR-a
- 234. Mato Laze Štajduhar
- 235. Mato Lisac – napustio KPJ 1941. godine, stupio u ustaše i strijeljan od partizana

26.

PARTIJSKA ĆELIJA U GLINI

- 236. Stojan Vujaklija „Ćokan“ – ubijen od ustaša 1941. godine
- 237. Miladin Šurbat – ubijen od ustaša 1941. godine
- 238. Nikola Popović – ubijen u Beogradu, na Banjici, 1941. godine
- 239. Spasoje Šarac – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 240. Mile Gvojić – ubijen od ustaša 1941. godine

- 241. Mijo Žabčić – ?
- 242. Marko Horvat – učesnik NOR-a
- 243. Luka Duran – poginuo u NOR-u u Srbiji
- 244. Pero Šaša – ubijen od ustaša 1941. godine
- 245. Nada Drakulić – prvoborac
- 246. Marko Brkić – ubijen od Nijemaca u Beogradu (?)
- 247. Milan Despot – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 248. Nikola Pavlič – prvoborac, poginuo u NOR-u
- 249. Adam Mraković – prvoborac, poginuo kao komandir čete
- 250. Nada Despot – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 251. Ljuban Smoljanović – učesnik NOR-a
- 252. Tošo Metikoš – učesnik NOR-a
- 253. Mika Stovrag – učesnik NOR-a
- 254. Nina Sunajko – ubijen od ustaša 1941. godine
- 255. Ante Šešerin – učesnik NOR-a

U Domu maloljetnika radili su članovi KPJ Veljko Drakulić, učitelj, koji se do kapitulacije Italije nalazio u zarobljeništvu, a poslije se pridružio NOV-i – nosilac je Partizanske spomenice 1941. godine te Marko Horvat, postolar, koji je ratne godine proveo kao ilegalac u Zagrebu, tj. kao aktivni učesnik NOR-a.

27.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU BRNJEUŠKA

- 256. Vaso Crevar – prvoborac, poginuo u NOR-u
- 257. Dušan Crevar – prvoborac, poginuo u NOR-u
- 258. Stojan Šakić – učesnik NOR-a
- 259. Đuro Haler „Zobo“ – (?)

28.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU GLINSKI TRTNIK

- 260. Adam Bakić – prvoborac, poginuo u NOV-i u Bosni
- 261. Simo Čorić – poginuo u NOV-i u Crnoj Gori

29.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU JABUKOVAC

- 262. Stevo Aluga – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 263. Mirko Šteković – prvoborac, poginuo u NOV-i kao komesar bataljona

30.

PARTIJSKA ČELIJA U SELU JOŠEVICA

- 264. Adam Korak – ubijen od ustaša 1941. godine
- 265. Ilija Šubara – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine
- 266. Petar Šubara – nosilac Partizanske spomenice 1941. godine

Kako se vidi iz gornjeg pregleda mi smo izvršili rekonstrukciju svih partijskih ćelija na bivšem području kotara Gline. To smo učinili zbog toga, jer su nam pojedini rukovodeći drugovi osporavali, odnosno dovodili u

sumnju brojno stanje članstva i partijskih ćelija na našem području. Ne znam zbog čega, ali ti isti drugovi nisu iznašali nikakove argumente pri tome, već su ostajali samo kod svoje gole tvrdnje.

USTANAK 1941. GODINE

Rat i okupacija naše zemlje komunisti sa područja Gline organizovano su dočekali. Okupator s ustašama počinje sa pljačkom i ubijanjem nevinog stanovništva. U toj najtežoj situaciji po naš narod jedina je ostala u narodu partijska organizacija koja je živjela sa narodom i narod upućivala kako je neminovna borba protiv okupatora i domaćih izdajnika ustaša. (40)

Kotarski komitet Glina nije postojao u navedenom sastavu jer su neki drugovi poubijani, a neki su ostali u robstvu tako što su u Kotarski komitet kooptirani Milutin Baltić, Stanko Bjelajac i Milan Despot.

Kotarski komitet donosi odluku o formiranju i organizovanju seoskih straža. Seoske straže imale su zadatak da čuvaju sela i da vode borbu protiv ustaša. Još prije ustanka u Glini je došlo do ustaškog pokolja u glinskoj crkvi, a takav slučaj i takav zločin nije zabilježen nigdje na području okupirane i rasparčane Jugoslavije.

U Gornjem Selištu naoružana grupa još prije ustanka brojala je oko 23 boraca.

U vrijeme hapšenja i klanja Glinjana u noći 11./12. maja 1941. godine u Gornjem Selištu održano je Kotarsko partijsko savjetovanje. Na ovom savjetovanju bio je prisutan Ivo Marinković, sekretar Okružnog komiteta KPH Karlovac. Jedan od glavnih zadataka bio je postavljen na tom savjetovanju da se narod intenzivno priprema za naoružani otpor. Prije oružanog ustanka na glinskom području po direktivi Partije prišlo se formiranju četa i to na principu jedna četa jedno selo. Čete su formirane na vojničkom principu. Svaka četa ima svog komandira, vodnike i desetare. U četi još tada nismo imali političkog komesara. Uporedo sa formiranjem četa vrši se akcija za pronalaženje oružja i municije. Formiranju četa pristupilo se još prije napada na Sovjetski Savez, tako da u to vrijeme imamo na našem području formirane čete u Selištu, Balincu, Šibinama, Hajtiću, Dabrini, Malom Gracu, Majskim Poljanama i još negdje.

U Majskim Poljanama komandir čete bio je Čane Bjelajac. U selu Luščanima na Petrov-dan 1941. godine protiv ustaša i njihovog terora digli su se masovno seljaci predvođeni braćom Bakračima Tanasijom, Đurom i Dušanom. U toj akciji razoružano je nekoliko ustaša. Ta uspjela akcija sela Luš-(41)čana i Brnjeuške širila se munjevitom brzinom po čitavom području Gline i ulijevala povjerenje kod naroda.

Dana 22. VI. 1941. godine održan je sastanak Kotarskog komiteta KPH Glina u Bešlincu. Na taj dan fašisti-

ka Njemačka napala je Sovjetski savez i drug Milan Despot donio je tu vijest iz Gline.

19. VII. 1941. godine održan je sastanak rukovodećeg partijskog aktiva Okružnog komiteta Karlovac na kojem je donesena odluka da se počne sa oružanim ustankom 23/24. srpnja 1941. godine. Taj sastanak je održan u Jurinim brdima u šumi Abes pokraj Vrginmosta. Sastanku su prisustvovali Rade Končar, Josip Kraš, Ranko Mitić, Milutin Baltić, Branko Nikoliš, Mile Manojlović, Rade Bulat, Stanko Maslek i Žarko Čujić. Činjenica je da su komunisti Gline jedini od prisutnih i počeli sa oružanim akcijama 23/24. srpnja 1941. godine. Sastanak Kotarskog komiteta Glina održan je [...] 1941. godine i donesena je odluka o dizanju ustanka. Već 23. srpnja 1941. godine izvršena je akcija na Banski Grabovac i niz drugih akcija na području glinskog kotara. Grupu koja je napala Grabovac predvodio je Vasilj Gaćeša. Ta grupa na čelu sa Vasiljem Gaćešom uspješno je izvršila akciju i likvidirala ustašku posadu. Nakon te akcije na Grabovcu grupa se povlači u Šamaricu i formira se poznati Gaćešin logor u Šamarici. Čane Bjelajac došao je u logor Šamaricu organizovano sa svojih 14 Majskopoljančana. Svi oni su bili naoružani kao pravi vojnici i stigli su u logor. Uporedo s ovim logorom koji je ušao u historiju kao Gaćešin logor i to je bio naš glavni logor, imali smo i logor u Prolomu. Komandant toga logora bio je Ljuban Reljić, a komesar logora bio je Joso Marijanović. Taj logor u Prolomu postojao je sve do pogibije Jose Marijanovića. (42)

U Kalinama također su komunisti sa petrinjskog kotara formirali svoj logor. U Kalinski logor stigao je odred Sisčana, koji su došli svi naoružani i obučeni i svi su bili članovi Komunističke partije, radnici, studenti predvođeni starim Vladom Janjićem zvanim Capom. Dolazak Sisčana, Hrvata u Kaline među srpski narod i među srpske borce to je bio veliki podstrek i nada srpskom narodu da će i hrvatski narod zajedno sa srpskim narodom boriti se protiv okupatora i ustaša.

Dana 28. IX. 1941. položena je prva partizanska zakletva na Šamaričkom putu. Partizani Gaćešinog logora i partizani sa Kalina odlazili su zajedno u akcije i značajnije akcije partizana u to vrijeme kao što su napad na žandarmerijske stanice Mali Gradac i Klasnić.

Dana 30. XI. 1941. godine u selu Tremušnjaku formiran je Okružni komitet KPH za Baniju. Za sekretara Okružnog komiteta izabran je Vlado Janjić Capo, za organizacionog sekretara Artur Turkulin, a članovi su bili Đuro Kladarin, Čane Bjelajac, Tone Štajcar, Ranko Mitić

i Ivo Brodarac. Okružni komitet Banije objedinjavao je rad kotarskih komiteta Glina, Petrinja, Kostajnica, Dvor na Uni i Sisak. Formiranjem Okružnog komiteta postavilo se kao aktuelno pitanje formiranja jedinstvene komande za čitavu Baniju. Tako je formiran Partizanski odred Banije, čiji je prvi komandant bio Vasilj Gaćeša, a komesar Đuro Kladarin. Formirani odred se brzo jačao vojnički i naoružavao tako da smo imali već veliki dio naše Banije oslobođen. Već tada smo imali na području Dvora II. bataljon Banije, na Glini I. bataljon, a na Petri-

nji III. bataljon, zatim je formiran Iv. bataljon pa i V. bataljon Banije.

Na oslobođenoj teritoriji formiraju se narodnooslobodilački odbori tako da već imamo formirane općinske i kotarske NOO-a na čitavom području Banije, a kasnije je formiran i Okružni narodnooslobodilački odbor za Baniju.

MITIĆ DRAGAN

ZAMJENIK JAVNOG TUŽIOCA HRVATSKE ZAGREB

Proleterskih brigada b. b. (43)

¹ Osobni arhiv Đure Roksandića, kut. 2 (u posjedu autora).

² Pokušaj da preko Muzeja Sisak osigura kontakt sa živim, umirovljenim urednicima nije bio uspješan („zaštita osobnih podataka“).

³ *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije* (ur. Rodoljub Čolaković, Dragoljub Janković, Pero Morača), Beograd 1963., 281.

⁴ Isto, 280.

⁵ *Povijest Saveza komunista Jugoslavije* (ur. Pero Morača, Stanislav Stojanović), Beograd 1985., 164–172.

⁶ O Seljačkoj internacionali vidjeti: George D. Jr. JACKSON, *Comintern and Peasant in East Europe (1919-1930)*, Columbia University Press, 1966.; Gordana VLAJČIĆ, *Nacionalno i seljačko pitanje u dokumentima Komunističke partije Jugoslavije i Komunističke internacionale, 1919. – 1945.*, Zagreb 1974.; Katarina SPEHNJAK, „Neki problemi povijesnog razvitka Narodnog fronta/Socijalističkog saveza u Jugoslaviji 1935-1978.“, *Časopis za suvremenu povijest* 15/1983., br. 1, 27–54, napose 32–38. U političkoantropološkom smislu, nezaobilaznim ostaje sljedeći rad: Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, „Prepiska Stjepana Radića i Seljačke internacionale u Moskvi 1924. godine. Prilog građi za povijest Hrvatske republikanske seljačke stranke“, *Časopis za suvremenu povijest* 1/1972., 148–164.

⁷ Mogući je razlog Mitićeva odbijanja da pripremi svoj prilog za objavljivanje u spomenutom zborniku taj da je uredništvo uvrstilo isto tako opsežne priloge Dragana Štefančića i Steve Klobučara, „Društveno-političke prilike u Glini u godinama prije rata“ (416–455) te Janka Mikšića „Pod vodstvom Komunističke partije Hrvatske Hrvati i Srbi glinskog kraja počinju 1941. godine zajedničku borbu za slobodu“ (605–647). Naime, za razliku od Steve Klobučara iz Donjeg Selišta, kojeg i Dragan i Ranko Mitić uvažavaju kao jednoga od najstarijih i najpouzdanijih komunista u glinskom kraju, njih dvojica uopće ne registrišu Dragana Štefančića i Janka Mikšića kao komuniste. (Vidjeti: Ranko MITIĆ, *Kazivanje na zbivanja i događaje iz našeg revolucionarnog radničkog pokreta* (HR-HDA-1372: Memoar-

sko gradivo – Ranko Mitić). Kada se, s druge strane, analizira što u člancima D. Štefančića i S. Klobučara – potonji se javlja kao koautor, ali u ovom radu ima mjesta na kojima se D. Štefančić izražava u „Ich-Form“ – te J. Mikšića, inače dragocjenima po silnome mnoštvu individualiziranih i situacijskih detalja, (ne) piše o Ranku i Draganu Mitiću, postaju jasniji razlozi međusobnih nesporazuma. Ranije Partijske instrukcije o kapilarnoj infiltraciji komunista u Hrvatsku seljačku stranku i Samostalnu demokratsku stranku, koje su ponegdje vodile u kasnije proskribirano „priprepaštvo“, funkcionirale su na vrlo različite načine u glinskom kraju u jednoj i u drugoj stranci, doduše, s uočljivim nijansama od općine do općine u kotaru, pa i od sela do sela, ovisno o pojedincima i mjesnim prilikama. Kada su nakon jeseni 1939. počeli partijsko „konsolidiranje“ i člansko omasovljenje – u smislu politike Josipa Broza Tita – daka, u uvjetima primjene sporazuma Cvetković–Maček u Kraljevini Jugoslaviji te u sjeni radikalne promjene u sovjetsko-njemačkim odnosima i početka Drugoga svjetskog rata, radikalno se promijenio i status komunističkih „krtica“ u spomenutim strankama Seljačko-demokratske koalicije. Nitko od spomenutih autora ne piše što je to sve lokalno značilo, ali se, primjerice, iz priloga Ljiljane Cingulin „Sindikalna aktivnost u glinskom kraju od 1918. do 1941. godine“, objavljenom u zborniku *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća* (ur. Drago Roksandić, Mira Kolar-Dimitrijević), Glina : Zagreb 1988., 166–170, lako daje zaključiti da je vrhunac sindikalne djelatnosti u Glini u strukovnim sindikatima Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ) bio 1937. i 1937. i da su komunisti Hrvati i Srbi redovito inicirali i vodili te djelatnosti. Podružnica Hrvatskoga radničkog saveza (HRS) u Glini utemeljena je u studenome 1937., a koncem 1940. već je imala monopolni položaj. Komunisti nesumnjivo djeluju i u glinskom HRS-u, ali je nejasno kada je i kako nestao URSSJ. Očito, ne bez konflikata. Ostaje istražiti, kao i mnogo toga drugog, u glinskom slučaju.

⁸ Vidjeti: Prilog I.: Dragan Mitić, „Razvitak i djelovanje Komunističke partije na području bivšeg kotara Gline do ustanka 1941. godine“ (Sisak 1971.), koji sadržava kako ne-

objavljen rad Dragana Mitića iz 1971. tako i njegov popis glinskih komunista iz travnja 1941.

⁹ Popis objavljenih izvora i literature bio bi suviše opsežan pa se ovaj rad ograničava na one naslove koji su, prema autorovu mišljenju, nezaobilazni za zborničku obradu teme.

¹⁰ Mikrohistorijski intonirana studija o glinskim komunistima od 1931. do 1941./1942. ulazi u jedan od desetak knjižnih projekata na autorovu popisu u njegovoj starijoj životnoj dobi.

¹¹ Đuro ZATEZALO, „Razvoj i rad organizacija KPJ i organa narodne vlasti u kotaru Glina 1941–1945. godine“, u: *Glina*, 197–213.

¹² Pored referata Dragana Mitića (vidjeti bilj. 1), pri pisanju ovog rada koristili su se, prije svega, integralni tekst sjećanja R. MITIĆA, *Kazivanje na zbivanja i događaje iz našeg revolucionarnog radničkog pokreta* (HR-HDA-1372: Memoarsko gradivo – Ranko Mitić), zbirka „Periodička izvješća o kretanju komunizma (Grupa II.)“ (HR-HDA-1349), zbirka „Istaknute osobe radničkog i komunističkog pokreta dvadesetog stoljeća 1900 – 1975“ (HR-HDA-1371), fond „Politička situacija 1910. – 1940.“ (HR-HDA-1363) itd. Što se literature tiče, koristilo se više priloga objavljenih u zborniku *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941. Zbornik* (ur. Katarina Babić, Bartol Biličić, Zlatko Čepo, Ivan Jelić, Jozo Kovačević), Sisak 1974., napose: Milutin Grozdanić, „Revolucionarno-demokratski pokret prije rata i ustanak u Baniji i na Kordunu u jednom dijelu suvremene historiografije“ (197–228), Dragan Štefančić i Stevo Klobučar, „Društveno-političke prilike u Glini u godinama prije rata“ (416–455), Janko Mikšić, „Pod vodstvom Komunističke partije Hrvatske Hrvati i Srbi glinskog kraja počinju 1941. godine zajedničku borbu za slobodu“ (605–647), Rade Grmuša, „Razvitak revolucionarnog pokreta i ustanka u selima južno od Gline“ (648–664) itd. Koristili su se petnaestak godina recentniji radovi, napose: Ljuban ĐURIĆ, „Snaga, organizaciona struktura i razvoj organizacije KPH/KPJ u kotaru Glina do aprila 1941. godine“, u: *Glina*, 149–158; Bosiljka JANJATOVIĆ, „Sudski proces komunistima i njihovim simpatizerima iz Gline i okolice 1936. godine“, u: Isto, 159–165; Milutin BALTIĆ, „Razvoj Komunističke partije i oružanog ustanka u glinskom kraju“, u: Isto, 189–196 itd.

¹³ Prema Štefančiću i Klobučaru (1974., 429), Anka Butorac je svoj trojici pojedinačno priopćila 25. studenoga 1935. da su primljena kao članovi u Komunističku partiju Jugoslavije. „Kandidatski staž“ je u to doba očito dugo trajao. Česti su bili slučajevi da se pojedincima više godina i ne kaže kada su postali članovi Partije: „Tako Veljko Drakulić u jednom razgovoru sa Simom Todorovićem o akcijama iz 1934. godine smatra Simu Todorovića ondašnjim članom Partije, a sam Simo misli, prema izjavi autoru, da je u članstvo KPH primljen 1938. godine, kako je to i napisao u svojim partijskim dokumentima“ (LJ. ĐURIĆ, „Snaga, organizaciona struktura i razvoj organizacije KPH/KPJ“, 157). Članskim

omasovljenjem od 1939. do 1941. Komunistička partija Hrvatske u Glini bitno je promijenila prakse ulaska u Partiju i izlaska iz nje. To će nesumnjivo imati i svoje tragične posljedice nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. jer su i Partija i članstvo velikim dijelom bili poznati novouspostavljenim vlastima koje su upravo u antikomunizmu nalazile jedan od svojih *raison d'être*.

¹⁴ Iako je broj radova o svakovrsnim emigracijama iz Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije danas gotovo nepregledan, nedostaje komparativnohistorijska monografija koja bi sažela sve znanstveno važne fenomene i procese te, pored ostalih, njihovu komunističku dimenziju.

¹⁵ R. MITIĆ, *Kazivanje na zbivanja i događaje iz našeg revolucionarnog radničkog pokreta* (HR-HDA-1372: Memoarsko gradivo – Ranko Mitić), 50–51.

¹⁶ „Povodom proslave 50-godišnjice oktobarske revolucije u Rusiji Spomenice su dodijeljene i ljudima s područja Gline, tvrdi Ranko Mitić, i to: Mili Popari Potočaru, Nikoli Vučiniću, Mići Mariću iz Velikog Graca i Petru Vidniću iz Glinskog Novog Sela.“ Ivan Očak je u svojem članku „Problem regionalnog u historiografiji o jugoslavenskim oktobarima (na primjeru općine Glina)“ identificirao osmoricu: Jakov S. Cvejić i Mile Popara iz mjesta Glina, Janko Gruborović, Mile Gruborović, Jovan Jović, Mičo Marić i Đuro Martinović iz Malog Graca te Nikola Vukić iz Velikog Graca. (...), 174–176).

„U mađarskoj revoluciji borio se i jugoslavenski odred. S područja Gline sudjelovali su: Nikola Lukić, Ilija Letić, Jovan Mraković i dr.“ LJ. ĐURIĆ, „Snaga, organizaciona struktura i razvoj partijske organizacije KPH/KPJ“, 158. Godine 1941. od njih je samo Petar Vidnić organizirani član Partije.

U Španjolskome građanskom ratu, na republikanskoj strani, sudjeluju: Luka Baltić, Simo Čučković, Đorđe Dević i Miloš Rajšić (Đuro GAJDEK, „Stanovnici Gline i okolice – sudionici španjolskog građanskog rata“ (...), 177–182).

¹⁷ Vidjeti: Gojko NIKOLIŠ, *Korijen, stablo, pavetina. Memoari*, Zagreb 1981. Vrativši se kao internirani španjolski borac u svoj Sjeničak na Kordunu, autor se na više mjesta referira na dubinske promjene političke kulture svojih suseljana pod utjecajem iskustva višegodišnjeg građanskog rata u Španjolskoj i posebno učinaka talijanskog i njemačkog angažiranja u tom ratu na frankističkoj strani te francuskog i velikobritanskog „dezangažiranja“ (neutralnosti!).

¹⁸ Vidjeti dokument I, ovdje str. 723.

¹⁹ Mnogobrojni su glinski refleksi svih spomenutih procesa. Fond HR-HDA-1363: Politička situacija 1910. – 1940. omogućuje sadržajno praćenje tih procesa u optici kotarskih vlasti, vrlo poticajno za razumijevanje drugačijih optika i, znanstveno, različitih pristupa. Glinski kotarski načelnici u ovo doba, obojica obrazovani iiskusni državni činovnici – Jovan Sarkanjac i Milenko Milić – ostavili su mnoštvo istraživački poticajnih tragova.

²⁰ Mira Mitić-Sužnjević je u svojim brojnim tematski kratkim, ali detaljima bogatim memoarskim zapisima registrirala masovnost prosvjeda protiv pristupanja Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu, naročito u selima Općine Klasnić, kojima su se brojni članovi Partije *de facto* legalizirali i u mnoštvu slučajeva postali prve ustaške žrtve u režiji lokalnih žandara koji su odmah bili postali endehaški redarstvenici.

²¹ Vidjeti zapis Ranka Mitića o mržnji Vasilja Gaćeše prema žandarima: „Vasilj Gaćeša rodnom je iz sela Vlahović. Kao dječak od 10–12 godina ostao je bez oca. U kući i ako je brat Đuro bio stariji od Vasilija, on je vodio kućno gospodarstvo. Prije rata bio je otrešit i moglo bi se reći rabijatan momak. Znao je imati često sukobe sa žandarima zbog sitnih prestupa, pa je žandare nevjerovatno mrzio. Samo na riječ žandar on je znao i od te mržnje prema njima da problijedi i dobije temperaturu. Kada svi žandari budu likvidirani, govorio je Gaćeša, tada će tek biti prava ljudska sloboda.“ (HR-HDA-1372: Memoarsko gradivo – Ranko Mitić, 143)

²² Nezaobilaznima ostaju i dalje prije svega istraživanja Ljube BOBANA, npr. *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928 – 1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja*, sv. 1–2, Zagreb : Rijeka 1974.

²³ Ovu formulaciju treba shvatiti hipotetički jer dosadašnja istraživanja nisu dovoljno istražila fenomene i procese urušavanja građanske političke kulture među seljaštvom u nekadašnjoj Hrvatskoj krajini od 1881. do 1941.

²⁴ Što se sve događalo u Komunističkoj partiji Hrvatske od travnja do srpnja 1941., desetljećima je već predmet nerijetko krajnje neznanstvenih rasprava. Kakav je bio ustaški udar na komuniste u Zagrebu u to doba, svjedoči u ovom zborniku dokument br. X, ovdje str. 764.

²⁵ Ivo Marinković, sekretar Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske Karlovac, iznio je u raspravi na 2. karlovačkoj okružnoj partijskoj konferenciji (Velika Kladuša, 12. – 14. ožujka 1942.) podatak da je „[u] Glini [...] palo 48 članova...“ (Đ. ZATEZALO (ur.), *Dokumenti Druge konferencije KPH za okrug Karlovac 1942. godine*, Karlovac 1972., 150.

²⁶ Đ. ROKSANDIĆ, *Teror ustaša u glinskom kotaru 1941. godine* (rukopis), 19–20, 82. Svi tom prilikom uhapšeni glinski Srbi upisani su u „Popis Srba Gline i okoline ubijenih u proljeće 1941. godine“ (Branko VUJASINOVIĆ i Čedomir VIŠNJIĆ, *Glina 13. maja 1941.: u povodu 70. godišnjice ustaškog zločina* / Đ. ROKSANDIĆ, *Spisak žrtava fašističkog terora godine 1941. kotara Glina*, Zagreb 2011., 69–82), iako se u njihovu slučaju pretežno ne zna gdje su, kada i kako izgubili život, što je jedino neupitno. Prema D. Štefančiću i S. Klobučaru, prvi uhapšeni bili su:

...20. IV uhapšena je prva grupa: Miladin Šurbat, sekretar KK KPH Glina, Dragan Štefančić, Stevo Jelovac, Mile Pjevač, Simo Sužnjević i dr Milica Gajić. ... međusobno povezani u lance, otpremljeni su uz pratnju dvojice ustaša u zagrebačku policiju, u Petrinjskoj ulici.“ (845) I dalje: „Na

početku maja počinju sistematska hapšenja Srba komunista u selima. (...) Među prvima im pada u ruke Dragan Petrović, član KK KPH Glina. Većinu uhapšenih otpremaju u zagrebačku policiju, iako ih je mnoštvo usput pobijeno“ (845), odnosno „Oko 7. ili 8. svibnja uhapšeni su dr Đuro Sužnjević, kotarski liječnik, Stanko Rebrača ‘Šlik’, penzionirani kotarski kancelist, i kovač Živković za koga se tvrdilo da je četnički kapetan.“ (846) Vidjeti: Dragan ŠTEFANČIĆ i Stevo KLOBUČAR, „Ustaški teror u Glini 1941. godine“, u: *Sisak i Banija*, 843–867.

²⁷ Đ. ROKSANDIĆ, *Teror ustaša u glinskom kotaru 1941. godine* (rukopis), 92. Nikola Mijin Rebrović (Maja, 1914. – Jasenovac, 1942.) i Antun Josin Šeparac (Maja, 1911. – Jasenovac, 1941.). Vidjeti: *Javna ustanova Spomen-područje Jasenovac* (<http://www.jusp-jasenovac.hr/>)

²⁸ Đ. ROKSANDIĆ, *Teror ustaša u glinskom kotaru 1941. godine* (rukopis), 93.

²⁹ Na istome mjestu.

³⁰ Isto, 98.

³¹ Isto, 34.

³² Dragan ŠTEFANČIĆ i Stevo KLOBUČAR, „Ustaški teror u Glini 1941. godine“, 843.

³³ Đ. ROKSANDIĆ, *Teror ustaša u glinskom kotaru 1941. godine* (rukopis), 83.

³⁴ Vidjeti: Filip ŠKILJAN, *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH*, Zagreb 2014., 165.

³⁵ Đ. ROKSANDIĆ, *Teror ustaša u glinskom kotaru 1941. godine* (rukopis), 89–90.

³⁶ Isto, 90. Ovi se podaci ne slažu s onima iz poimeničnog popisa žrtava. U njemu je jedan Mile Muždeka, „seoski pandur, otišao ustašama“, kojeg su ustaše i ubile u istom selu 1941. („Popis...“, 42, br. 1550).

³⁷ Dragan MITIĆ, „Moj rad u partijskoj organizaciji na području Beograda od maja do novembra 1941. godine“, u: *Glina*, 362–364, citat na 363. Vidjeti također: Milan KOLJANIN, „Izbjeglice iz Gline u Srbiji 1941–1945.“, u: Isto, 365–368.

³⁸ Mira MITIĆ-SUŽNJEVIĆ, *Biografija Dragana Mitića* (2 str., strojopis, latinica), rukopis u posjedu autora.

³⁹ R. MITIĆ, *Kazivanje na zbivanja i događaje iz našeg revolucionarnog radničkog pokreta* (HR-HDA-1372: Memoarsko gradivo – Ranko Mitić), 100.

⁴⁰ Isto, 126–127.

⁴¹ Milan KOLJANIN, „Izbjeglice iz Gline u Srbiji 1941–1945.“, u: *Glina*, 365–368, citat na 367.

⁴² Đuro BAKRAČ i Joco MRAKOVIĆ, „Prve oružane akcije na Baniji i organizovanje Gaćešinog logora 1941.“, u: Isto, 231–238, citat na 238.

⁴³ Adam DUPALO, *Banija i Sisak u NOP-u 1941. Događaji, svjedočanstva, dokumenti*, Zagreb 2014., 223–228.

⁴⁴ Viktor KUČAN, *Borci Sutjeske*, Beograd 1996.